DISSERTATIO
JVRIS PVBL. PRVTHENICI,
DE

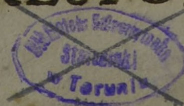
PRUSSIA
NUNQVAM ET NULLI
TRIBUTARIA.

QVAM,
AUXILIANTE DIVINI NUMINIS GRATIA,
SUB AUSPICIIS
SERENISSIMI POLONIARUM REGIS,
AVGVSTI III.
MODERANTE
VIRO NOBILISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO,
DN. GEORG. DANIELE SEYLER,
GYMNASII DRUSIACI RECTORE, PROF. PUBL.
ET BIBLIOTHECARIO,
IN AUDITORIO ATHENÆI MAXIMO,
A. O. R. MDCCXL. D. VII. APR. HORIS A IX. MATUTINIS,
PUBLICO AC PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI
SUBMITTIT
AUTHOR RESPONSURUS,
ET MUSIS GYMNASII VALEDICTURUS;
SAMUEL FRANCISCUS GRÜTTNER,
ELBINGENSIS PRUSSUS.

AUGUSTÆ ÆLVEONUM.
EX OFFICINA PREUSSIANA.

DEO
ET
PRUSSIÆ
PATRIÆ
DILECTISSIMÆ,
OPTIMI PRÆSIDIS
OBITUM
SUMMA TRISTITIA MERITO
LUGENTI,
D. D. D.
AUTHOR RESPONSURUS.

Qui patriæ ſtudium ſtudiis benè jungit amœnis,
Eſt meritis dignus laudibus ille ſuis.
Ergo tuos meritò conatus laudo, precorque
In Patria quondam præmia grata feras.

Hisce Dilectiſſimo Affini ſuo proſperrima
peregrinationis atque ſtudiorum fata
ex animo apprecatur

DISP. PRÆSES.

Die Dichtkunſt ſprach zu mir: Auf! laß dein Kiel ſich
ſchärffen/
Des Autors Wiſſenſchaft aufs beſte zu entwerffen;
Jch aber gab darauf ihr folgenden Bericht:
Ein ſolcher Oedipus braucht meines Lobes nicht.

ſc.

CAR. DAN. FUCHS,
Opp.
Elb. Boruſſ.

Splendida Tu patriæ generas præconia terræ,
Dum ſpecimen ſtudii protrahis usque Tui.
Quippe Boruſſorum generoſo ſangvine natus,
Libera continuo jura paterna probas.
Perge celebratis Pruſſorum inſiſtere factis,
Obſecro, quod ſupereſt, proſpera quæque Tibi.

Feſtinante vena Nobiliſſimo Dn. Reſpondenti applaudebat

SIGISM. MICH. SIEFFERT,
Elb. Boruſſ. Opp.

Schreib! ſprach die Poeſie; Ich ſagt: ich ſchreibe ſchon:
Schreib; Grüttner/ ſagte ſie: Dein Freund/ der Muſen Sohn/
Wird in der Feder einſt den Hartknoch übergehen;
Im Reden Seyler ſeyn und Ihm zur Seiten ſtehen.

Hiemit wolte ſeine Hochachtung und aufrichtige Freundſchaft gegen den Herrn Verfertiger dieſer Diſſertation bezeugen

PHILIPP. SCHRÖTER,
Elb. Pruſſ. Opp.

CONSPECTUS.

§. 1. Vetustissimi Prussiæ Incolæ, Venedi. §. 2. Ut & Galindi, Sudini, & Stavani. §. 3. De eorum Republica. §. 4. Testimonia Authorum de iisdem. §. 5. Fuit ipsis Respublica Popularis. §. 6. De Regibus Vendorum à Lazio recensitis. §. 7. In initio nullam plane Regiminis formam habuerunt. §. 8. Post Venedos Prussiam occuparunt Æstii s. Gothi. §. 9. Qui in initio Reges habuerunt, postea autem Rempublicam Popularem instaurarunt. §. 10. Testimonium de eorum Republica. §. 11. Æstiis se conjunxerunt Porussi s. Borussi. §. 12. Et hi rursus cum Alanis. §. 13. Regem sibi elegerunt, & quidem Waydewuthum, Alanum quendam senem. §. 14. De filiis Waydewuthi. §. 15. Eorum series. §. 16. Fabulas hæc esse, testimoniis comprobatur. §. 17. Prussi Aristocratico-Popularem Rempublicam formarunt, & in Supanos & Plebejos dividebantur. §. 18. De Supanorum horum Reliquiis. §. 19. Romani ex Wallachia in Prussiam veniunt, cumque cæteris incolis sese conjungunt. §. 20. Prussos à Boleslao I. Pol. Rege victos esse falsum est. §. 21. Nec Quercum sacram in Romove Boleslaus excussit. §. 22. Nec Tributum Prussi Polonis pendiderunt. §. 23. Prussi è contrario Masoviam vastarunt, eamque sibi subjecerunt. §. 24. Nec Vladisłaus Jagello, 1410, post cladem Tannenbergensem, Prussiam subegit, §. 25. sed partem modo occupavit. §. 26 Quæ tamen semestri nondum elapso ad Ordinem rediit. §. 27. Jus Imperii R. in Prussiam nullum. §. 28. An Julius Cæsar in Prussiam venerit, eamque reddiderit tributariam. §. 29. An Drusus Germanicus, aut Domitianus Cæsar. §. 30. Fabula Hosmanni, de Thorando, Romano, Prussiæ Domitore. §. 31. Refutatur. §. 32. Nec Otto III. Prussos imperio subjecit. §. 33. Origo Juris Imperii in Prussiam. §. 34. De donatione Cruciferis ab Friderico II. facta. §. 35. Christianus Monachus, cum Pontifice de Prussis colloquium instituit, & in primum Prussiæ Episcopum consecratur. §. 36. Ac cum Conrado Masoviæ Duce, Ensiferos Livonenses in auxilium vocat. §. 37. Hi Pactis confectis Prussiam invadunt, sed cæsi Livoniam repetunt. §. 38. Christianus Pontificem adit, & auxilium contra Prussos petit. §. 39. Warpoda & Svavabuno, Nobiles Prussi, Christiano terras suas donant. §. 40. Crux contra Prussos

prædicatur. §. 41. Epiſcopus & Conradus Ordinem Teutonicum in auxilium contra Pruſſos vocant. §. 42. Hi advenientes Pacta ineunt. §. 43. Quibus confectis Magiſter eorum Hermannum de Balcke, Provincialem cum copiis in Pruſſiam mittit. §. 44. Hi novis adhuc cum Conrado & Epiſcopo ſancitis Pactis, Pruſſos invadunt eosque vincunt. §. 45. Forma Regiminis Ordinis in Pruſſia, abſolutam Magiſter in Ordinem poteſtatem non habuit. §. 46. Nec Ordo etiam in incolas, ſed multis Pruſſorum immunitatibus limitatam. §. 47. Statuum Pruſſiæ Auctoritas. §. 48. Novum conſilium Pruthenicum inſtituitur. §. 49. Cruciferorum poteſtas in Pruſſos limitata non abſoluta. §. 50. Jus Imperii & Pontificis in Pruſſiam, ratione Cruciferorum nullum eſt. §. 51. Pruſſi Cruciferis ob tyrannidem obedientiam renunciant, & ad Regni Polonici tranſeunt caſtra. §. 52. Quia Reipublicæ inſtitutio viribus majus videbatur opus. §. 53. Caſimirus IV. Pol. Rex Pruſſos in fidem recipit, ſalvis tamen Privilegiis. §. 54. Errant, qui Pruſſiam Polonor. legibus vivere autumant. §. 55. Pruſſi enim peculiarem formant Rempublicam, & cum Polonis præter Regem, nil commune habent. §. 56. Quæ de his notanda veniant. §. 57. Unio Pruſſiæ cum Polonia Jura Provinciæ non ſuſtulit, ſed potius roboravit. §. 58. Caſimirus Conſilium Pruſſicum & Gubernatorem Provinciæ inſtituit. §. 59. Johannes & Stiborius à Bayſen, primi Pruſſiæ Gubernatores. §. 60. His demortuis Rex Ambroſium Pampowski, Gubernatorem nominavit, ſed renitentibus Pruſſis, Provinciæ Gubernacula ad Warm. Præſules pervenerunt. §. 61. Sigillum Gubernatoris Pruſſiæ Civitati Elbingenſi traditur. Ut & norma Regiminis à D. Caſimiro inſtituta. §. 62. Jus Indigenatus. §. 63. Pruſſia à Vectigalibus libera. §. 64. Comitia, & modus contribuendi Pruſſorum peculiares, ut & de Theſaurario eorum. §. 65. Pruſſi Generali bellica expeditione non ligantur. §. 66. Privilegia & immunitates Pruſſiæ civitatum. §. 67. Leges Civiles Pruſſiæ peculiares. §. 68. Quod circa Regimen Pruthenicum tempore interregni obſervandum. §. 69. Unio Lublinenſis Veterem Pruſſiæ ſtatum mutavit, §. 70. non vero evertit. §. 71. Quid Unio Lublinenſis effecerit. §. 72. Nuntii ex Pruſſia, generali mandato, & ex Generali Conventu ad Comitia Regni mittuntur. §. 73. Nobilitas Pruſſica, ad Tribunal Petricovienſe provocat, Civitates non item. §. 74. Epilogus.

Q.

Q. F. F. Q. S.

DE

PRUSSIA
NUNQVAM ET NULLI TRIBUTARIA.

§. I. Antiquissima historiarum Monumenta indagantes, pristinos Prussiæ Nostræ Incolas VENEDOS fuisse, ubique cognoscimus. Hos illam Prussiæ partem, per totum Venedicum Sinum, ab illis denominatum, h. e. hodiernum mare Balthicum, vulgo Die Ost-See / incoluisse, *Ptolomæus*, Vetustissimus Author, qui imperante Cæsare ANTONINO PHILOSOPHO vixit, testatur. a)

Vetustissimi Prussiæ Incolæ Venedi, eorumque sedes.

§. II. Alteram Prussiæ partem eo tempore tenuerunt GALINDI, SUDINI & STAVANI; teste eodem *Ptolomæo*, & ex illo *Hartknochio*. b) Origo eorum ex Scythia derivatur, è qua adscitis sibi Slavis egressi VANDALI, ad oram Maris Balthici inter ostia Vistulæ ac Albis amnium consedere, ubi modo Pomerania ac Mecklaburgensis, Prussiaque ditiones extenduntur. c) Galindi, Sudini, Stavani iidem sunt populi, qui aliis cum *Ptolomæo*, l.c. sub FENNORUM ac PEUCINORUM nomine veniunt, ut ex moribus eorum à *Tacito* recensitis aperte patet.

Ut & Galindi, Sudini, & Stavani.

a) Lib. 3. Geograph. p. 81. seqq. Edit. Græco-lat. Sansonii.
b) In Dissertat. de Originibus Prussicis, Dusburgo annexa.
c) Wolffg. Lazius, de migrationibus Gentium. L. XI. p. 600.

De eorum Republica.

§. III. De forma Regiminis apud Venedos, altum ubique historicorum est silentium, & historia eorum, tantis tenebrarum obscuris nubibus convoluta jacet, ut nil fere sciamus, nisi quod Prussiam nostram, aliquando, & primi quidem incoluerint. De Fennis ac Peucinis, s. Galindis, Sudinis & Stavanis autem, ut & Venedis, eo tempore Masoviam jamjam, & adjacentes Regiones incolentibus, *Tacitus* ita scribit: d) *Peucinorum, Vendorum, & Fennorum nationes, Germanis, an Sarmatis adscribam, dubito: Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos, Fennosque, Sylvarum & montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & Scuta gestant, & pedum usu & pernicitate gaudent, quæ omnia diversa sunt Sarmatis, in plaustro, equoque viventibus.*

Testimonia Authorum de iisdem.

§. IV. Quoniam autem ex his *Taciti* verbis, nihil adhuc de Republica eorum concludi potest; alios adhuc audiamus historicos. *Procopius* e) Seculi VI. post C. N. Author, de Antaris & Slavis, (iidem sunt cum Galindis, Sudinis, & Stavanis,) ac reliquis Veterum Vendorum Reliquiis; *Antarum, Slavinorumque nationes,* inquit, *non ab homine aliquo uno reguntur, sed ab antiquo, plebeja communique libertate vivunt, & idcirco res omnes, quæ vel inutiles sint, vel forte difficiles, in commune consilium deducuntur.* De iisdem *Dithmarus* Merspurgensis f) qui Secl. XI. vixit, perhibet h. v. *Illis Dominus specialiter non præsidet ullus, Unanimi consilio, adplacitum suimet, necessaria discutientes, in rebus efficiendis omnes concordant.*

§. V.

d) Tacitus, libr. de Moribus Germanorum, cap. 46.
e) Procopius, de bello Gothico, l. 3. cap. VII. pag. 542.
f) Dithmarus Mersp. l. VI. Histor. p. 136.

Fuit ipsis Respublica Popularis.

§. V. Si itaque Scriptoribus hisce fides (ut omnino) est, sequitur, nullius illos Imperium agnovisse, sed Rempublicam inter illos fuisse Popularem; h. e. quod urgente necessitate, omnia, quæ discutienda fuerint, ad communem totius populi conventum & consilium deduxerint, quo unanimi consensu omnia removerentur. Quam Reipublicæ formam, etiam nostro tempore Reliquias Vendorum, partem Lusatiæ inhabitantes adhuc retinere videmus, qui nullum plane inter se Dominum pati, moresque ac vestes nullo modo mutare volunt, nec prohibente etiam Serenissima Aula Berolinensi, ut terræ istius Domino, tam adritus, quam Religionem Majorum recte mutandam, nec promissionibus, nec vi cogi possunt, sed clam parvam quasi formant Rempublicam, justitiam sibi invicem administrantes.

De Regibus Venedor. à Lazio, recensitis.

§. VI. Affert quidem *Wolffg. Lazius*, Historicus Imperialis Viennensis, Catalogum quendam Regum Venedorum, ad Vistulæ amnem; g) & recte quidem, sed hoc saltem de istis temporibus dici potest, cùm postmodum è Prussiæ oris migrantes, in magna illa temporum Metamorphosi, interiora Germaniæ, Pannoniam, Hispaniam, ac Africam denique petebant, easque sibi regiones gladio ac flammis vastantes, subjiciebant. Iis temporibus quidem Ducem (Heerführer) sibi elegerant, sed occupatis regionibus, hoc Ducis munus statim abolerunt, Veterem Regiminis formam rursus restaurantes.

g) W. Lazius, de Migr. Gent. L. IX. p. 614.

In initio nullam plane Regiminis formam habuerunt.

§. VII. Hæc ſunt, quæ defectu Scriptorum de eorum Republica dici poſſunt, minime tamen credendum eſt, ab initio ſtatim inter illos talem Politicam Regiminis formam extitiſſe, quin potius credibile eſt, eos in initio, more plurimorum gentium, nullam plane ſervaſſe regiminis formam, ſed quemcunque Herum, ſupremum in bona, uxores, liberos, ſervosque exercuiſſe dominium.

Poſt Venedos Pruſſiam occuparunt Æſtii, ſ. Gothi.

§. VIII. Poſt Venedos Pruſſiam ÆSTII ac ÆLVEONES, alias etiam GÆTÆ ſ. GOTHI, quod Gothicæ eſſent originis & Religionis, dicti occuparunt. Qui Ductoribus, FILIMARO, & GEBERICO, ex Scandia in Boruſſiam, ad Viſtulæ amnem pervenere, h) ibidem conſedere, & expulſis Venedis, cum Galindis, Sudinis, Stavanis ſeſe conjunxere, ita, ut in unum quaſi corpus redacti ſint, teſtibus: *Ænea Sylvio,* i) *Eraſmo Stella,* k) *Joh. Magno,* l) *Hugone Grotio,* m) *Johanne Loccenio,* n) *Vincentio Kadlubkone,* o) ut & *Plinio,* p) *Jornande alias Gordiano,* q) *Caſſiodoro,* r) *Eginhardo,* s) *Cluverio,* t) aliisque.

§. IX.

h) W. Lazius, de Migr. Gent. l. X. p. 554.
i) In Deſcript. Europæ, c. 29.
k) Lib. I. & II. Antiq. Boruſſ.
l) J. Magnus, in Hiſtor. Sveo-Gothica, l. I.
m) In Prolegom. ad Hiſt. Longobard. & Goth.
n) Joh. Loccenius, Antiquit. Sveo-Goth. lib. I. cap. 1.
o) Kadlubko, l. 3. epiſt. 31.
p) Plin. l. 37. Hiſt. Natur.
q) In Hiſtoria Gothica, c. 23.
r) Lib. 5. Variar. Epiſtol. 2.
s) Eginhardus, in Vita Caroli M. cap. 12.
t) Cluverius, in Germania antiqua, lib. 3. cap. 44.

§. IX. Hos primum quidem, adventu in has terras, Reges ſuos, vel potius Duces habuiſſe, non eſt, quod dubitemus. Poſtea autem, extinctis his Regulis, Rempublicam inter ſe popularem more Galindorum inſtauraſſe eos, conſtat, ea tamen differentia, ut quoddam quaſi quorundam ex Veteri Regum Proſapia oriundorum Regulorum ſ. potius lingva Pruſſica, ***Supanorum***, h. e. Nobilium, imperium, minime tamen abſolutum agnoſcerint: Ut inter alios teſtatur ***Eraſmus Stella:*** u) Sed & hanc regiminis formam paulo poſt apud illos ceſſiſſe, Annales teſtantur.

Qui in initio Reges habuerunt, poſtea autem Rempublicam Popularem inſtaurarunt.

§. X. Seculo enim poſt C. N. VI. Æſtii ſ. Ælveones Pruſſici Delegatos quosdam ad THEODORICUM, Gothorum Regem, tunc in Italia degentem, dona ipſi de Succino ferentes, miſerunt. Apud ***Caſſiodorum***, l. c. etiam litteræ THEODORICI Regis ad Æſtios remiſſæ, quibus illis pro dono ſibi dato ſuccino gratias agit, leguntur, & hujus quidem tenoris: ***HÆSTIS, THEODORICUS Rex; Illo & illo Legatis Veſtris venientibus, grande Vos ſtudium notitiæ Noſtræ habuiſſe cognovimus, ut in Oceani littoribus conſtituti, cum Noſtra mente jungamini, ſvavis Nobis, & admodum grata petitio, ut ad Vos perveniret fama Noſtra, ad quos nulla potuimus deſtinare mandata. Ideo ſalutatione Vos affectuoſa requirentes, indicamus, ſuccina, quæ à Vobis per horum portitores dicta ſunt, grato animo fuiſſe ſuſcepta: quæ ad Vos Oceani unda deſcendens, hanc leviſſimam ſubſtantiam, ſicut & Veſtrorum relatio continebat, exportat. Sed unde veniat, incognitum Vos habere dixerunt: quam ante omnes homi-***

Teſtimonium de ipſorum Republica.

u) Eraſmus Stella. l. 1. Antiqu. Boruſſ. poſt medium.

homines Patria Vestra offerente, suscepistis. In his litteris THEODORICUS non unam, non singulas personas, sed Hæstos s. Æstios in genere appellat. *Cassiodorus* quidem titulum hujus Epistolæ, *Congratulationem ad quendam Sublimem, super susceptione transmissi muneris,* appellat; litteræ tamen ipsæ se non ad Sublimem quendam, vel Regem vel Regis uxorem, aut viduam, sed ad totum Æstiorum populum scriptas esse, testantur.

Æstiis se conjunxerunt Porussi, seu Borussi.

§. XI. Ultimo Regionem hanc Prussiæ, post Æstios, in magna illa gentium migratione, qua & Æstii alia sibi quæsivere Regna, intravere, PORUSCI, s. BORUSCI, à Russico verbo, *Pod*, h. e. lat. *sub*, quasi *Sub-Ruteni*, nominati, qui, teste *Erasmo Stella*, ex *Ptolomæo*, w) ad Riphæos montes, ubi in Septentrionem fusius excurrunt, nec longe, qua Tanais ex eis erumpit, sedes habuere, qua infelicitate sua conciti, (perpetuis namque nivibus algoribusque illic terra riget, ad omneque naturæ ministerium damnata est,) ad novas sedes capessendas patriam egressi, in hæc loca elapsi sunt, quæ tum soli fertilitate, tum pascuorum lacuumque amœnitate, ipsis, quam primum placuere, nec ultra progressi sunt, hic sedes unanimi consilio sibi desumentes. Quod volunt Nostrates Scriptores, circa annum R. S. C. 523, vel 550 accidisse. Occupatis Æstiorum relictis sedibus, Porussi hi, cum cæteris Æstiorum Ælveonumque Reliquiis, nec non Galindis, Sudinis, Stavanis, Sembis ac Scalavoniis, sese conjunxerunt, & in unum quasi corpus coaluerunt.

§. XII.

w) Idem, ibidem l. 1.

§. XII. Contigit interea, ut ALANI, Poruſcis contermini, contra Imperium Romanum arma ſumerent, ac poſt diuturnas in Imperii fines excurſiones, à SICAMBRIS comprimerentur, (quo bello Sicambri ſibi & Poſteris libertatem pepererunt.) Alani, qui cædi ſupererant, pars per Imperii terminos dilapſa, Hiſpanias usque pervenit, cum Gothisque illic belligerantibus ſe junxit, Pars vero imbecillior, quæ domi remanſerat ac cæde patrata Patriam repedaverat, exuta præcipue Juventutis manu, ſibi non ſatis in ſedibus propriis fidens, cum uxoribus & filiis omnique ſervitiorum multitudine ad Poruſſios conterminos ſeceſſit, ſupellectilem tum omnem ſecum in carris ac plauſtris trahens, tum etiam pecora, quorum proventu hæc Gens plurimum victitabat, univerſa ac ſeſe Poruſſiorum fidei & tutelæ commiſerat.

Et hi rurſus cum Alanis.

§. XIII. Nec ipſi à Boruſſiis repulſi, quod eorum multitudine adaucti, facilius quibusvis populis reſiſtere poſſe crederent. Conceſſerunt itaque Alanis cohabitandi Jus, qui rurſus Poruſſiis mulierum ſuarum coitus permiſere; connubia enim nulla habuere, ſed ut quisque in mulierem incidit, ea ad Venerem uti licebat, qua re brevi tempore in eam multitudinem coaluere, ut quoscunque contingentes populos ſuperarent. Ex ea tandem multitudine cœperunt inter ſe anguſtia finium premi, utcunque enim placuerat, ac commodum quisque ratus, tantum terræ ſibi equisque deſumpſerat, unde rixis variis inter ſe diſſidere cœperant, quæ plerumque cædibus tranſigebantur. Id Populum hunc agreſtem, inter ſe diſcordem, in eo concordem fecit, ut de Rege ſibi conſtituendo

Regem ſibi elegerunt, & quidem Waydewuthum, Alanum quendam ſenem.

B con-

conventus agere cœperint, ubi pro ruditate populi varia undiquaque ea de re dicta agitataque sunt. Tandem WAYDEWUTHUS, Alanus quidam Senex, qui cæteris & dignitate & vigore animi præstabat, (magna enim Servitiorum classe abundabat, unde etiam sibi in alienis Terris authoritatem non modicam acquisiverat,) eos exhortatus fuit: *Ut exemplo apium, quos Regem habere viderent, Regem sibi etiam eligerent, qui rixas inter illos dirimat, cædes ulciscatur, furta puniat, innocentiamque tueatur.* Hi ita non morantes, cuncti dictis ejus ingenti sublato clamore assensere, illumque ut *Bojoteras* eorum (h. e. Rex) esse velit, rogavere. Et Is nec vocem aspernatus, omnium ore Rex salutatus est. x)

De Filiis Waydewuthi.

§. XIV. Accepta Regia dignitate Rex WAYDEWUTHUS, & Frater ejus PRUTENUS, ad vivum Regni fasces tenuerunt, populoque leges & statuta præscripserunt ac quiete regnarunt. Demortuis autem his duobus Fratribus, Prussia quidem inter Filios WAYDEWUTHI dividebatur, sed jam restrictior tunc fuit horum Ducum atque Principum potestas, cum Optimatibus nempe & ipso populo communicata. Et tandem cum tempore, Familiæ hæ Ducum atque Principum in Prussia multiplicatæ, ditionum divisione, dignitatem & potentiam ita tenuiorem reddebant, ut non diu posthac pristinus splendor & Imperium Regium plane exolescerent.

§. XV.

x) Hartknoch, im Alt- und Neuen Preussen/ Part. I. cap. XV. pag. 235. 236. seqq.

§. XV. Sunt quidam, & plurimi quidem recentiorum ante *Hartknochium*, Scriptorum, qui duodecim WAYDEWUTHO filios fuiſſe dicunt, à quibus ditiones & diſtrictus Pruſſiæ nomina traxiſſe feruntur: Ut *à Saymo, ſ. Sambo, Sambia, & ab ejus uxore Prægolla, fluvius Pregell; ab Nadrone, Nadrovia; ab Sudone, Sudavia, ſ. Sudinia; ab Schalavone, Schalavonia; à Natangone Natangia; à Bartone, Bartonia; à Galindo, Galindia; à Warmone, Warmia; vel ab ejus uxore Ermia, Ermelandia; ab Hoggone, Hockerlandia, vel ab ejus Sorore Poggia, Pogeſania; à Pomeſone, Pomeſania; à Culmone, Culma ſ. Culmigeria*, & *à Lithuone, Lithuania.* Eorum Series.

§. XVI. Sed hæc omnia meras eſſe fabulas, unusquisque paululum modo priora inſpiciens facile perſpiciet. Nequaquam quidem negari poteſt, WAYDEWUTHUM olim in Pruſſia Regem extitiſſe, in quo & omnes Pruſſiæ Hiſtorici, *Hartknochio* excepto y) conſentiunt, ſed quæ de Numero filiorum ejus narrantur, procul dubio fictitia ſunt. Galindos enim, Sudinos, Schalavonos & Sembos, aliosque jam ante WAYDEWUTHI adventum has terras incoluiſſe, ſupra jam dictum eſt. Et idcirco Appellationes Provinciarum Pruthenicarum non tam à WAYDEWUTHI filiis, ſed potius ab gentibus ipſis originem traxiſſe credo. In quibus præter alias Nobl. DN. FRIDERICI ZAMEHLII, Conſ. Elb. & Com. Palat. Cæſ. ſententia placet, idem annuens ſequentibus: z) Fabulas hæc eſſe, teſtimoniis comprobatur.

 Quid

y) Hartknoch, in Diſſert. de Originibus Pruſſicis, Düsburgo annexa.

z) Fr. Zamehlii, Monumentum Familiæ, quod cum cæteris operibus, Elbingæ 4to, prodiit.

Quid porro exclamem? quot ſint in origine Nugæ?
Quo totidem fratres à WAYDEWUTHO ſati?
Ille quidem fuerit, Numerum tamen edo minorem,
Nomina poſt populos, quis putet eſſe ſatos?
Sudinæ Gentes, & Res Galinda vigebat,
Cum nondum Scythicus, legit electra puer.

Quod vero *Hartknochius*, ex WAYDEWUTHI & PRUTENI, appellativorum in Prutenica lingva vocabulorum, Prudentiæ ſcilicet & ſcientiæ ſignificatione, ſuſpecta & ideo fabuloſa eſſe nomina, arguit, hoc quidem audacter nimis facit. Atqui priſcis ſeculis, ab ipſis Patriarcharum temporibus, mox invaluerat, à Virtutibus fere ſuis Principibus, vel aliis quoque liberis recenter natis, nomina imponere. Quod porro ſcriptores illi neque in tempore iſtorum Regum, neque in numero filiorum WAYDEWUTHI, aliisque circumſtantiis congruant, hoc eo magis probat, illos non cœca fide alios exſcripſiſſe, ſed è diverſis monumentis aut traditionibus hiſtoriam hauſiſſe.

Pruſſi Ariſtocratico-Popularem Rempublicam formarunt, & in Supanos & Plebejos dividebantur.

§. XVII. WAYDEWUTHO itaque PRUTENO, ac WAYDEWUTHI proſapia extincta, *Ariſtocratico-Popularis* in Pruſſia extitit Regiminis forma; Monarchica plane abolita, ita ut nullum poſtea inter ſe Dominum abſolutum pati voluerint, teſte *Helmoldo*, a) ut & *Adamo Bremenſi*, b) qui, *Homines*, inquit: *cœrulei facie rubra, & criniti, præterea inacceſſi paludibus, nullum inter ſe Dominum pati volunt.* Hæ undecim enim Pruſſiæ partes ſ. Provinciæ, undecim etiam parvas formarunt Reſpublicas, ita ut hæ partes nullam aliam

a) Helmoldus, l. 1. Chron. Slav.
b) Adam. Bremenſis, in lib. de Situ Daniæ.

aliam habuerint communionem, quam Deorum Cultum, qui in medio Regionis in urbe RYCKOJOT ſeu ROMOVE, in Natangia, ubi poſtea Monaſterium S. S. TRINITATIS fuit, nunc vero pagus Lib. Bar. à KITTLITZ, Groß-Waldau/ conſpicitur, c) ſub quercu ſtupendæ magnitudinis, ac hyeme æſtateque æque viridi, ſervabatur. Poſtea etiam in unaquaque parte præcipui Nobiles ac Principes erant, quos Privilegium Bartenſteinenſe à Cruciferis anno 1332 conceſſum Reges, *Hartknoch* d) vero Regulos, & rectius appellat. Diſtingvendum enim inter Reges abſolutos, Monarchas, & Regulos ſ. Nobiles, qui lingva Pruſſica *Supani*, à Slavico verbo *Span* nominabantur, & ſeparatim terras ſuas regnabant. Belli autem tempore *Supani* hi ex omnibus undecim partibus, convocato ac conſulato populo, vires ſuas conjunxere hoſtemque toto exercitu debellavere.

§. XVIII. Et adhuc Ordinis Teutonici adventu hi *Supani* per totam Pruſſiam diſperſi habitabant. Horum ex numero etiam fuit HAGELL, qui in monte aliquo, (ab illo Hagels-Berg dicto) non procul Gedano ſedem ſuam habuit; e) Ut & GELLENS, cujus domicilium Cruciferi à fundamentis proruerunt, ex eoque Urbem *Gilgenburgum* ædificarunt. Præſertim autem Sudavia Principibus hisce ſ. Nobilibus abundavit; f) Ut ſunt: SCUMANDUS, WAYDOLE, CANDIGANDAM, SCURDO, aliique; In Pomeſania

De Supanorum horum Reliquiis.

c) Das erläuterte Preuſſen/ Tom. III. pag. 284.
d) Hartknoch, im Alt- und Neuen Preuſſen/ Part. I. Cap. XV.
e) Caſp. Schütz. Preußiſche Chronick/ l. 1. p. 6.
f) Hartknoch, Alt- und Neues Preuſſen/ l. II. c. 4. p. 543.

nia e. g. PERWAN, de quo Gens Nobiliss. PERBANDORUM originem trahit; RECKIS; ut & SAMILE s. CZAMILE & CZAMEHL, de quo Nobiliss. Dom. ZAMEHLII *Augustæ Ælveonum* nomen & genus ducunt; qui in Pago, hodie Pronen dicto, bona ac sedem habuit. g) Nobilibus proximi erant Cives & Plebeji in Civitatibus, Oppidis & Pagis, quos Nobilitate etiam (hostibus repulsis) donatos fuisse, *Dusburgus* h) aliique testantur. Comprehensus aliquis in furto pro prima vice virgis cæsus est, pro secunda fustibus, tertio canibus dilacerandus objiciebatur. Homicidam sine misericordia necabant.

Romani, ex Wallachia Prussiam intrant, & cum cœteris incolis se conjungunt.

§. XIX. Hæc Prussiæ nostræ præcipui incolæ; hæc eorum Regiminis forma. Hæc saltêm adhuc cum *Hartknochio*, credens addo: i) Romanos ex Wallachia egressos, *Lithuaniamque* occupantes, partem etiam Prussiæ nostræ, quamvis non magna manu intrasse, cum cœterisque incolis sese conjunxisse, quod partim ex quibusdam lingvæ Prussicæ (latinæ nimirum originis) vocabulis, partim etiam ex ritibus, usu nimirum Balneorum quotidiano, funeribus, exustione mortuorum cadaverum, aliisque; & præcipue ex nomine Prussorum Metropolis ROMOVE s. ROMNOVA, ubi & CRIVE-KYRWAYTO s. *Pontifex* eorum habitabat, constat. Romanos enim in *Wallachiam* seu *Daciam*, tempore TRAJANI, *Imperatoris*, Colonias mi-

g) Vid. Fr. Zamehlii, Monument. Familiæ, 4to. Plura autem de Veterum Prussorum Supanis eorumque nominibus, T. I. des Erläut. Preussen/ p. 269. sequ. legi possunt.

h) Dusburg, Chron. Pruss. p. III. c. 4.

i) Hartknoch. Alt und Neu Preussen/ P. I. c. III. p. 74.

misisse, *Eutropius* testatur; k) e qua deinde ob multitudinem, & cæsi à Slavis, egressi, Lithuaniam Prussiæque partem occuparunt, l) & in memoriam Patriæ Urbis ROMÆ, Urbem ROMOVE s. ROMNOVAM duplicem, in Lithuania æque ac Borussia, ædificarunt, m) teste *Alberto Wijuk Kojalowitzio.* De ROMNOVA Prussica, *Petrus de Dusburg:* n) *Fuit, in medio,* inquit: *Nationis hujus perversæ, scilicet in Nadrovia, locus quidam, dictus Romavv, trahens nomen suum à Roma, in quo habitabat quidam, dictus Crive, quem colebant pro Papa.* Item *Auctor Chronici Ordinis,* vulgo der Ordens-Chronicke/ *in Vita Hermanni à Saltza,* fol. 28. his verbis: Auch hatten sie in diesen Landen heidnische Pfaffen und einen sonderlichen Papst/ welchen sie für heilig hielten/ nach ihrer heidnischen Weise. Derselbe Papst hatte allezeit seine Wohnung auf Sammland und Nadrauen/ in einem Dorff Romavv/ nach Rom genannt. De ROMNOVA vero Lithuanica hæc apud Dusburgum l. c. p. 254 leguntur: *Fr. Ludovicus de Libenzelle, navale bellum multiplex habuit, unum versus Anstechiam, terram Regis Lethovinorum, in qua villam dictam Romavv, quæ secundum ritus eorum sacra fuit, exussit.*

§. XX. Poloniæ hic Scriptores plurimi, & fere omnes, Prussos hos Veteres à BOLESLAO I. CHROBRY, Poloniæ Rege ac Successoribus ejus debellatos, subjectos ac tributum pendere coactos fuisse, asserunt. Sed caret hoc assertum probationibus, nunquam

Prussos à Boleslao I. Pol. Rege, victos esse, falsum est.

k) Lib. 8. in Adriano.

l) Curæus in Annal. Silesiæ, p. 36.

m) Kojalowitz, P. I. c. I. p. 21. Hist. Litthuan. ut & l. 2. p. 31.

n) Dusburg, p. 3. c. 5.

quam enim Reges Poloniæ, in actis suis & Pactis cum Cruciferis, aliisque, quicquid dominii in Prussiam prætendere, nec Hæreditarii Prussiæ titulo uti fuerunt ausi; donec tandem A. 1454 Status ac Ordines Prussiæ à Cruciferis defecere, Polonisque se junxere, tunc demum CASIMIRUS IV. ac Successores in Regno Poloniæ se hæreditarios ac naturales Prussiæ universæ Dominos appellare cœpere. Et licet fortia BOLESLAI I. Regis, meruerint facta, ut titulo sepulcri in Ecclesia Posnaniensi, inter devictos ab eo populos Prussi quoque scriberentur, referentibus *Staravolscio*, o) & *Lubienskio*. p)

Tu possedisti, velut Athleta Christi,
Regnum Slavorum, (i. e. Russorum) *Gothorum*, (i. e. Prussorum) *& Polonorum.*

Ubi Gothorum nomine Prussos intellexerunt, de quibus supra jam diximus. Nihilominus tamen neque BOLESLAUS iste totam unquam adiit Prussiam, & non nisi vicinos Poloniæ Prussos, cladibus affectos, donec vixit, metu magis, quam imperio continuit; quo mox ab obitu ejus soluti Prussi arma in Poloniam resumpserunt. Illud quoque, quod *Dlugossus* q) ac *Sarnitius* r) de columnis ferreis in limitaneo Regni fluvio Pruthenico Ossa à BOLESLAO I. positis narrant, evidenter probat, ultra Culmensem terram Regem istum sibi nihil de Prussia arrogasse; cum Prussiæ Provinciæ cæteræ Polonis ultra Ossam sitæ sint.

§. XXI.

o) Starovolski, Monumenta Sarmatarum, p. 447.
p) Lubienski, Vitæ Episcop. Plocensium, p. 315.
q) Dlugossus, L. II. Hist. Pol.
r) Sarnitii, Annales Polon. l. 5. cap. 5.

§. XXI. BOLESLAUM I. item, in medium usque Prussiæ penetrasse, quercumque in ROMOVE sacram exussisse, quod quidam Poloniæ scriptorum & *Hennenberger* s) asserunt, fabula est. Hanc enim quercum, adhuc Ordinis Teutonici tempore immutatam floruisse, à Prussisque, quamvis clam & cum timore adoratam fuisse, annales testantur. *Thomas Tretterus* t) eam, jussu JOHANNIS I. Episcopi Warmiensis, & Magistri Ordinis, WINRICI à KNIPRODE, ab Ordinis Marschalco Supremo HENRICO SCHINDEKOPF, excissum esse, ex Archivi Warmiensis Annalibus evidenter probat.

Nec quercum Prussis sacram in Romove, exussit Boleslaus.

§. XXII. Tributum autem quod attinet, nullus Poloniæ Scriptorum, Prussos vere tributum unquam pendidisse, aut Tributi Summam fide demonstrat, vel demonstrare potest. Si Prussi Polonis Tributum pendidissent, ac tota Polonorum jugo Prussia subjecta fuisset, certe BOLESLAUS corpus S. ADALBERTI, *Martyris*, Prussorum Apostoli, quem Prussi Diis suis gentilibus nimium addicti, prope oppidum *Fischhausen* trucidarant, & ad cujus necem ulciscendum, Rex bellum susceperat, vi abstulisset, nec tanta pecuniæ summa, ut litteris proditur, & quantum ipsum ADALBERTI corpus librabat, solvisset. Et quanquam postea Prussi à BOLESLAO II. AUDACE, & BOLESLAO III. KRZYWOVSTO, vix aliquot cladibus retusi, ac quandoque etiam victi cernerentur, tandem Polonos sub MIECISLAO III. & Fratre BOLESLAO

Nec Tributum Prussi Polonis pendiderunt.

s) Hennenberger, Beschreibung von Preussen und der Hochmeister/ fol. 12.

t) Thom. Tretterus, in Vita Johannis, I. Episc. Warmiens.

IV. CRISPO, exercitibus eorum, in loca uliginosa astu pertractis, tanta clade affecerunt, ut Ducibus & plurima exercitus parte extincta, reliqui misere in Patriam revenerint, in qua etiam acie HENRICUS, Dux Sendomiriensis, CRISPI Frater, & BOLESLAI III. filius, fortiter pugnans occubuit, quod & præter Prussiæ, Poloniæ affirmant Scriptores ipsi. u)

Prussi è contrario Masoviam vastarunt, eamq; sibi subjecerunt.

§. XXIII. His peractis, cum fortuna crevit & animus Prussorum, ita ut non solum contra omnes vicinorum Polonorum, aliorumque incursiones tuti essent, sed illorum etiam Regionem adire, invadere, eosque debellatos sibi subjicere possent. Masoviam enim ferro & flammis ita longe lateque vastabant, ut exercitibus Masoviorum ad internecionem usque deletis, & Duce eorum capto, tributoque ipsis imposito, Masoviam sibi, solo Plocensi arce excepta, subjecerint. w) Ne autem ultimum malum priori pejus eveniret, ac Masovii auctis viribus, Prussorum jugum excuterent, paulatim etiam non solum munitiones & propugnacula struere, armaque sibi à vicinis Germaniæ populis comparare; sed delectam etiam Juventutis suæ manum in varia re militari diligenter exercere cœperunt. x) Quo & evenit, ut cum posthæc Ordo Teutonicus, contra Prussos hos militaret, illi quinquaginta tribus annis vix vici potuerint. y)

§. XXIV.

u) Kadlubko, l. III. ep. 31. p. 374. it. Neugebauer, Hist. Pol. l. III. p. 107. seqq. aliique.

w) Poln. Bibliotheck/ P. IV. p. 307. Conf. Daubmanns Preussische Chronicke/ P. II. c. 2.

x) Dusburg, Chron. Prussl. p. 2. c. 3.

y) Idem, part. 3. cap. 3.

§. XXIV. Nec altera Polonorum objectio, Pruſſiam anno 1410. poſt Cladem Tannenbergenſem à VLADISLAO JAGELLONE, Poloniæ Rege, domitam, Regnoque ſubjectam fuiſſe, locum habere poteſt. Negari quidem nequit, Cruciferis anno 1410 ad Tannenbergam, ſub Magiſtro ULRICO de JUNGINGEN, immani clade ſuccumbentibus, maximam Pruſſiæ partem Panico terrore perculſam Victoris VLADISLAI JAGELLONIS, Regis, gratiam per Deputatos ſuos quæſiviſſe, multas etiam arces ac oppida primo terrore, Polonis à Civibus & ipſis Cruciferis præſidiariis dedita fuiſſe. Nihilominus interioris Pruſſiæ caſtra & oppida nullum præſidium Polonicum accepiſſe, & deſcendentibus ab obſidione Mariæburgenſi Polonis uno ſemeſtri ſpatio, omnia fere caſtra dedita aut ultro ad Cruciferos rediiſſe, aut vi expugnata, ipſoque *Thorunio* & *Elbinga* præſidia Polonorum exacta fuiſſe, annales loquuntur. Nec Vladislaus Jagello 1410 poſt cladem Tannenbergenſem Pruſſiam ſubegit.

§. XXV. *Dlugoſſus* quidem z) anno 1410. univerſas terrarum *Pruſſiæ*, *Pomerelliæ*, *Michalovienſis* & *Culmenſis*, Civitates, oppida atque caſtra in potentiam Regis VLADISLAI, *inquit*, dedicata fuiſſe, præter caſtra, *Marienburg*, *Radzin*, *Gdansk*, *Swiece*, *Czlochau*, *Brandenburg*, *Balga*, *Ragnit* & *Memel*. Et propterea ibi omnes enarrat Præfectos Polonos, quibus Rex Civitates, oppida & caſtra, etiam *Regiomontum* & *Gedanum*, regenda contulit. Sed *Dlugoſſus* in eo genti ſuæ placere voluit, aut memoria Diariorum lapſus fuit. Namque *Johannes Lindenblat*, Officialis Rieſenburgenſis, vel Sed partem modo occupavit.

z) Dlugoſſ. Hiſt. Polon. L. XI.

ut alii volunt, Episcopus Pomesaniensis, qui tunc vixit, in Chron. suo MSCto. a) ad annum 1410, postquam satis ineptum terrorem Civium & præsidiariorum in Civitatibus, oppidis atque arcibus, adeoque ipsorummet fratrum Ordinis Cruciferorum perstrinxisset, quod audita clade suorum certatim Regi VLADISLAO sese dederint, in his quatuor Episcopi Prussiæ, quos propter simul cum cæteris dedititiis insano metu fœdifragos Domino suo, nempe Ordini, factos increpat, tamen *Regiomontum* & *Gedanum* æque sicut *Mariæburgum* & alia castra supra dicta non fuisse dedita, sed præsidiis Cruciferorum constanter occupata castra & civitates asserit. *Hennenberger* autem castra quædam, & in illis *Gedanense*, ita subjectionem Regi promisisse, si sedem Ordinis *Mariæburgum* occupaverit, ex Chronicis refert, cui *Dlugossus* d. l. p. 278. palmam premit. Quod cum Rex post longam obsidionem inglorius dereliquisset, & illa castra fide data liberata, cætera eodem semestri aut ultro vi à Cruciferis recepta fuissent.

Quæ tamen semestri nondum elapso, ad Ordinem rediit.

§. XXVI. Inanis vero *Dlugossi* gloria est, quod ex Polonis Proceribus, etiam *Regiomonto* Ducem ALEXANDRUM Lithuanum; *Gedano* TULISKOVIUM, Castellanum Calissiensem à Rege Præfectos fuisse, jactet, qui mox sequenti pagina ob plus habendi cupiditatem, Polonos transversos actos, VLADISLAUM Regem spe majoris quæstus, magnæ felicitatis caligine cœcum & victoriæ insolentia tumidum; pacem petenti Magistro HENRICO REUS à PLAUEN respon-

a) Teste B. Magnif. Dn. Braunio, Consil. Pruss. in MSCtis.

ſpondiſſe, rectius arguit. Quæ divina & humana lege ſua & Regni Poloniæ ſemper conſtitit & conſtat fuiſſe; (nempe Pruſſiæ & Pomerelliæ provincias) juſta deditione ad eum receſſiſſe. Nunquam autem antea conſtitit, Pruſſiam ad Poloniam à condito mundo pertinuiſſe; & hæc poſt infelicem pugnam facta deditio interiora *Natangiæ*, *Sambiæ*, *Nadraviæ* & *Schalavoniæ* Provincias plane intactas reliquit, cætera Pruſſiæ *Mariæburgum* verſus tantum usque ad liberatam ſedem illam Cruciferorum duravit.

§. XXVII. Pertinet huc etiam Controverſia illa, Pruſſiam nempe antiquis temporibus Imperio Romano-Germanico fuiſſe ſubjectam. In Diplomate enim FRIDERICI II. Imperatoris Cruciferis ſuper Terras Pruſſiæ conceſſo expreſſis legitur verbis: *quod Terra ipſa* (nempe Pruſſia) *ſub Monarchia Imperii fuerit contenta*, h. e. Pruſſiam antiquitus ſub jurisdictione, in fide & clientela Romanorum Imperatorum fuiſſe. Quod & *Wurſſbain* ſomniat, b) CONRADUM nempe, tunc temporis Maſoviæ Ducem, ab Imperatore FRIDERICO II. auxilia contra Pruſſos petiiſſe, illaque etiam ab eo impetraſſe, ita tamen, ut Ordinis Teutonici Magiſter auxilia hæc CONRADO adduxerit. Quamobrem Supremum hunc Ordinis Magiſtrum ab Imperatore etiam has Pruſſiæ Terras, *veluti vetus & indubitatum Imperii Jus*, in feudum accepiſſe, Romanorumque Imperatorem tanquam feudi Dominum agnoviſſe, aſſerit. Sed nullius plane momenti ſunt hæ objectiones; paululum enim Diplomata modo Ve-

Jus Imperii R. in Pruſſiam nullum.

C 3 tera

b) Wurſſbain, Relationes hiſtoricæ, p. 6.

tera c) & transactiones inter CONRADUM Ducem & Cruciferos inspicientes, nullibi Ducem hunc Masoviæ ab Imperatore FRIDERICO II. sed potius ab Ordine Cruciferorum ipso auxilia petiisse inveniemus.

An Julius Cæsar in Prussiam venerit, eamq; reddiderit tributariam.

§. XXVIII. Quo modo autem Prussia & quando sub Romanorum potestatem ac in eorum fidem & clientelam pervenerit, nullus plane Scriptorum nec extraneorum, nec domesticorum adhuc rite demonstrare potuit. Non quidem desunt, qui Prussiam à Primo Romanorum Imperatore & Monarcha, JULIO CÆSARE, victam domitamque fuisse dicunt, sed perperam: JULIUS enim CÆSAR nunquam ad usque Prussiæ oras pervenit, multo minus Prussos domuit Imperioque Romano subjecit, ut ex Commentario *de Rebus suis gestis*, ab ipso conscripto aperte patet. JULINUM enim in ostiis *Viadri*, antiquis temporibus Urbs celeberrima, nunc vero adeo vastata, ut nec locus, ubi steterit, nec rudera ejus visantur, terminus expeditionis fuit CÆSARIS, ubi & Statua ejus conspiciebatur.

An Drusus Germanicus aut Domitianus Cæsar.

§. XXIX. Nec majoris fidei illorum est commentum, qui DRUSUM GERMANICUM, Romanorum Exercituum Ducem, magna classe in Prussiam venisse illamque sibi totam tributo imperato subjecisse perhibent. Quorum sententiam inter alios etiam secutus est *Erasmus Stella*, d) qui & DOMITIANUM CÆSAREM in expeditione, quam contra Sarmatas, quod legionem cum legato necarant, instituit, Prussiam armis

c) Hæc Diplomata Vetera, & transactiones, in Actis Boruss. T. I. II. III. sparsim legi possunt.

d) Stella Antiquit. Boruss. ante medium.

mis viciſſe tributumque eis de Succino impoſuiſſe, aſſerit. Sed nec DRUSUS GERMANICUS, (vel ut alii apud Tacitum e) legunt, DRUSUS & GERMANICUS) nec DOMITIANUS CÆSAR, unquam Pruſſiam noſtram armis ſuis attigerunt, multo minus vicerunt. Omnia enim, quæ hac de re à DRUSO GERMANICO narrantur, meras ſapiunt fabulas, nec niſi errores veterum Scriptorum arguunt, qui in *Plinio*, f) DRUSUM GERMANICUM claſſe quadam, Inſulam maris Septentrionalis quandam, *Gleſſariam* appellatam, (quam *Eraſmus Stella* l. c. falſiſſime Pruſſiam eſſe autumat) occupaſſe eamque Imperio Romano ſubjeciſſe, legerunt. Optime hanc *Stellæ* ſententiam rejecit FRIDERICUS *Lib. Bar.* de DANCKELMANN, g) minime Pruſſiam unquam Gleſſariam appellatam fuiſſe, ſed hanc eam eſſe inſulam, quæ hodie DE STRAND vocatur, ex Cluverio h) aliisque annuens. DOMITIANUM quod attinet CÆSAREM, nunquam hic Pruſſiam usque pervenit, ſed *debellatos* modo *Sarmatas* vicit, nec totam etiam ſubegit Sarmatiam, ſed fines modo eorum ingreſſus, in Viſcera Sarmatiæ nunquam penetravit. i)

§. XXX.

e) Tacitus, in Annal. Hiſtor. & Vita Agricolæ paſſim.

f) Plin. l. 37. c. 3.

g) Vid. Friderici, Lib. Bar. de Danckelmann, Diſſertat. de Rebus atque Incrementis Pruſſorum, 1708. Lugd. Batavor. habitam, pag. 13 & 14.

h) Cluverius, in Germania Antiqua, l. 3. cap. 23.

i) Vid. Viri Cl. G. Wendii Diſſert. duæ, de IV. Imper. Romanor. Nummis in memoriam Victoriæ, olim de Sarmatis reportatæ, cuſis, T. I. Meletematum Thorunenſium, à Petr. Jænichio, Rectore Gymn. Thorun. p. 9. ſeqq. annexæ, ubi & Nummi delineati cernuntur. it. Diſſertat. de origine gentis Boruſſicæ, Francof. ad Viadr. 1708. impreſſa, & T. I. Actor. Boruſſ. p. 637. adjecta.

Fabula Hosmanni de Thorando Romano, Prussiæ Domitore.

§. XXX. Præter hæc aliam adhuc expeditionem Romanam contra Prussos enarrat *Abr. Hosmannus*, Laussannensis, Historicus Imperialis Viennensis, in *Historia de Origine: Initio & antiquitate egregii ac præclari ethnici templi, quod fortis Heros & Nobilis Romanus THORANDUS, post reportatam victoriam, ac devictis quibusdam populis Barbaris, in præclaram & primariam Urbem Thorun, s. Thorunium, in Prussia, anno 725. exstrui & exornari fecit.* k) Quam historiam sequentibus *Hosmannus* exponit: *Fortis Exercituum Dux & Nobilis Romanus THORANDUS, ut Magnanimus Heros, devictis magna vi bellica, Borussis, ac spe fretus, Romano eos subjicere Imperio, castra sua in introitu terræ istius metatus est, ac legatione cum reportatis Victoriis Romam missa, statim prope arcem suam principalem, in Urbe Thorunio, in honorem, & gratitudinis ergo, Idolo suo VENERI, quam BARTHEMIAM appellabat, permagnificum exstruxit templum, quod & per 500 annos intactum remansit, in quo omnia aurata, adamantibusque exornata nitescebant, & in quo etiam Idolo huic VENERI, multum quotidie honoris servabatur. Idolum hoc speciem Virginis præbuit, amœna oculorum serenitate, niveo corpore, ac fluenter per genua usque undantibus capillis, capite corona ornato myrrhena, ac rubris ubicunque rosis incincta, os illius ridibundum rosa obserata; cor autem igneis facibus, vel potius radiis condecoratum erat, ita tamen, ut per apertum latus, cor in corpore conspici posset. Sinistra manu, in forma globuli, mundum in cœlum, aquam & terram divisum; dextra autem tria alia poma comprehendebat aurea.*

k) Hanc Historiam, 1616. Budissæ impressam, Author Magistratui Thorunensi dedicavit, & pro vera obtrudit. Vid. Hartknoch, Alt und Neu Preussen, P. II. cap. III. p. 368.

aurea. Vehebatur in curru aureo, à duabus albis columbis & duobus cygnis portato. Currum tres egregiæ Virgines brachiis transversim obliquatæ, altera alteris duabus poma itidem aurea tradente, cingebant. Hæc teſtimonio *Hoſmanni*, vetus quoddam Pruſſiæ Chronicon D. *Fabri*, fol. 237. annotavit. Qui item *Hoſmannus Johannem Turpinum*, fol. 347. & *Albertum Crantzium* citat, cujus *Mauritium Brand*, in Chronicis ſuis fol. 563. mentionem feciſſe, dicit: Ita ut juxta *Hoſmanni* ſententiam Heros hic Romanus THORANDUS (ſi unquam extitit) non ſolum Pruſſos vicerit, ſed Thorunium etiam proprio conceſſo nomine ædificaverit.

§. XXXI. Sed quam exiguo hæcce nitantur talo, Refutatur. unusquisque, qui unquam compendium modo ſive Pruſſicæ ſ. Romanæ hiſtoriæ, non dicam legit, ſed modo pervolvit, facile perſpiciet. Si enim templum iſtud per quingentos duraſſet annos, Cruciferorum adhuc tempore non ſolum templum, ſed urbs etiam ſtetiſſet. De quibus autem tam in Scriptoribus Pruſſiæ & Poloniæ, quam etiam Germaniæ, ac in veteribus Privilegiis, Diplomatibusque altum ubique eſt ſilentium. Et nec THORANDUM unquam in mundo extitiſſe, cum *Hartknochio* credo; qui neque in *Turpino*, neque *Crantzio* quicquam huic hiſtoriæ ſimile invenire potuit. De D. *Fabro* & *Mauritio Brand* autem nihil loqui, & ne nomina eorum unquam audivit; quanquam multum ad cognoſcendos Pruſſiæ Scriptores operis ſibi dederit. l) Et ſane miror, *Hoſmannum*, ut Imperialem Hiſtoricum, non plus ſcientiæ in an-

D tiquis

l) Hartknoch, Alt und Neues Preuſſen/ p. II. cap. III. p. 368.

tiquis poſſediſſe hiſtoriis, quod hanc anilem fabulam non ipſe modo crediderit, ſed &, ut ſpecimen hiſtoriæ Thorunicæ (quam & jamjam ſe abſolviſſe dicit, ut in dedicatione gloriatur) Urbi Thorunio dedicaverit, ac pro veriſſimo & ex optimis Scriptoribus congeſto obtruderit.

Nec Otto III. Pruſſos imperio ſubjecit.

§. XXXII. Nec objici poſſe videtur, quod *Wurffbain* m) & *Schurtzfleiſch* n) aliique Germaniæ Scriptores ſomniant, OTTONEM III. Imperatorem nempe Pruſſos viciſſe Imperioque ſubjeciſſe Germanico. Dici hoc quidem, ſed neutiquam idipſum antiquorum hiſtoricorum poteſt probari teſtimoniis, neque ullis confirmari argumentis; Ut illud inter alios Nobl. Vir Juvenis, CAROLUS ERNESTUS RAMSEY, Elb. Amicus conjunctiſſimus, in Oratione Valedictoria: *De Elbinga Imperio Romano nunquam ſubjecta*, Anno 1739 d. XI. Martii, in Gymn. Elb. publice habita & adhuc MSCta, erudite evicit. Et quanquam illud etiam *Schurtzfleiſchius* l. c. ex *Helmoldo* o) probare annititur, probari tamen nequit. Inſpiciamus enim *Helmoldum* modo l. c. aperte exinde patebit, hæc non de OTTONE III. ſed BOLESLAO I. CHROBRY, Polon. Rege, (cujus expeditionem ſupra jam memoravimus) OTTONI tunc fœdere & amicitiæ vinculo juncto, dicta eſſe. Quod de CAROLO M. *Aventinus* p) enarrat, fabula eſt, nec refutatione indiget, ſed de ſe ipſo corruit.

§. XXXIII.

m) Wurffbain, in relat. hiſtor. p. 6.
n) Schurtzfleiſch, in Diſſertat. de Rebus Pruſſicis, §. 2.
o) Helmold. Chron. Slav. l. 1. cap. 15.
p) Aventinus, in Annal. Bojor. l. 4.

§. XXXIII. Facile autem origo omnium horum Imperii in Prussiam prætensorum divinari potest. Romani nempe antiquitus Imperio suo multas magnasque tribuere laudes soliti erant; ita ut & sese *Rerum Dominos*; Urbem vero suam *Terrarum Deam, gentiumque Romam* appellaverint, superbis hisce verbis gloriati:

Origo Juris Imperii in Prussiam.

Orbem quod totum Victor Romanus haberet,
Qua mare, qua terra, qua sidus currit utrumque.

Cum tamen certum sit, minimam illos terræ portionem modo possedisse, illisque versus Septentrionem *Danubium*, ad Orientem vero Solem *Euphratem* terminos positos fuisse. Et hoc postea etiam Imperatores eorum sibi arrogarunt, ut pro *Rerum* & *Mundi Dominis* haberi voluerint. Quoniam & S. Scriptura, pro istorum temporum conditione, Imperium Romanum τὴν οἰκουμένην, h. e. *mundum* appellavit, Imperii Scriptores eo tandem id agitarunt, ut successu temporis, seculis præsertim XI. XII. & XIII. Hæreticos illos denominarint, qui, Imperatores totius mundi Dominos esse, non credidere. Quo jure postea Imperatores etiam longe lateque remotas terras ac regiones, & quas nunquam nec ipsi, nec Antecessores eorum attaminaverant, aliis donarunt, magnam sibi inde famam comparantes, *Hermanno Conringio* teste. q)

§. XXXIV. Vestigia itaque Antecessorum premens, etiam FRIDERICUS II. Imperator Ordini Teutonico in Diplomate supra citato Prussiam donavit, quam tamen nec ipse, nec Antecessores ejus unquam

De donatione Cruciferis ab Friderico II. facta.

D 2 atti-

q) Herm. Conring. de Germanor. Imperio Romano, cap. 2.

attigerant, ut satis superque jam demonstravimus. Quam nullius quamvis momenti donationem Ordinis Teutonici tunc Supremus Magister, HERMANNUS à SALTZA, ex hoc nudo argumento gratis etiam accepit, ita ut optimo jure unusquisque tum temporis Veterum Prussorum his *Arminii* verbis uti potuisset: r) *Quis est autem Cæsar? & quid ad illum, quid agat nostra Prussia? Num ego me interpono Romanis?*

Christianus Monachus, cum Pontifice de Prussis colloquium instituit & in primum Prussiæ Episcopum consecratur.

§. XXXV. Sed accedamus jam ad Ordinis Teutonici tempora. Seculis enim XII. & XIII. Prussi Veteres conterminam sibi Masoviam continuis excursionibus & deprædationibus infestarant, eamque tributo vestium imposito sibi subjecerant. Contigit interea, ut *Monachus* quidam *Olivensis*, CHRISTIANUS, gente à FREUENWALDE, Ordinis S. *Bernhardi* Cistercienfis, ab *Abbate Olivensi*, tempore COELESTINI III. Papæ, in negotiis Monasterii Romam mitteretur, qui instituto cum Pontifice de rebus Provinciæ Prutenæ colloquio, se non modo Latinæ, Germanæ & Polonæ, sed Prussicæ etiam lingvæ gnarum esse affirmabat. Hic itaque & miseria Masoviorum à Prussis perpessa commotus Pontifex CHRISTIANUM hunc in primum totius Prussiæ Episcopum, post D. D. ADALBERTUM & BRUNONEM, Martyres, in partibus infidelium anno 1215 more consveto rite consecravit, & Prussiam ei totam subjecit; Ut illam armis suis spiritualibus, & si hæc non sufficerent, auxilio armorum quoque temporalium occuparet. s)

§. XXXVI.

r) Florus, l. 3. histor. c. 10.

s) Testibus, Luca David, Preußische Chron. MSCto, l. 2. it. Chronico montis Sereni, ad annum 1215.

§. XXXVI. CHRISTIANO ad hanc expeditionem CONRADUS, tum temporis Masoviæ Dux, omne, quod in viribus erat, auxilium præstabat, qui autem propriis ad opprimendos Prussos destitutus viribus, consilio novi Episcopi CHRISTIANI, Fratres Ordinis Ensiferorum (die Schwerdt-Brüder) anno 1204. contra Barbaros instituti, è Livonia, litteris ob hoc ad ALBERTUM, Rigæ Episcopum, & Ordinis Magistrum missis, accersivit. Qui & petitis ejus obsecundantes CONRADO triginta Ordinis fratrum cum servis suis in auxilium mittebant, testibus *Luca David* l. c. *Schurtzfleischio* t) & omnibus præsertim Poloniæ Scriptoribus. *Hartknochius* vero hoc assertum plane negavit, & fictum illud esse, ex *Dusburgo, P. III. p. 33.* demonstrare conatus est, CONRADUM ipsum Ordinem quendam, sub *Militum Christi* nomine, Dobrini instituisse, (de quo statim eum, unum idemque cum ordine Ensiferorum, & Fratres Dobrinenses ipsos Fratres Livonenses esse cognoscemus) innuens. u) *Dusburgum* autem multis in locis æquivocum esse, inter alios *Raymundus Duellius* w) optime annotavit, qui pro voce, *instituit*, rectius *vocavit*, posuit. CONRADO enim proprium instituere Ordinem, nulla fuit tunc nec potestas nec authoritas.

Ac cum Conrado, Masoviæ Duce, Ensiferos Livonenses in auxilium vocat.

D 3 §. XXXVII.

t) Schurtzfleisch, in Historia Ensiferorum Ordinis Teutonico-Livonorum.

u) Hartknoch, im Alt und Neuen Preussen/ Part. II. cap. 1. pag. 270. seqq.

w) Raymundi Duellii Historia Ordinis Equitum Teutonicorum, Anno 1727. Viennæ, fol. edita, Part. II. cap. 1.

Hi Pactis confectis, Pruſſiam invadunt, ſed cæſi Livoniam repetunt.

§. XXXVII. Enſiferis itaque Maſoviam tum intrantibus CONRADUS tractum Dobrinenſem, terræ Culmenſi & Drevvniczæ fluvio conterminum, cum omnibus ad & pertinentiis tradidit: eisque arcem quandam, Dobrinum nominatam exſtruxit, de qua etiam poſthac Fratres nominabantur Dobrinenſes. His Enſiferis CONRADUS, Maſoviæ Dux, & CHRISTIANUS Epiſcopus, de omni Terra, quam Pruſſis erepturi eſſent, dimidiam partem cum omni jure in æternum poſſidendam donarunt. Confecta arce Dobrino, Fratres hi cum CONRADI copiis Pruſſiam invadebant, multumque prædæ, Victores, ſecum in Maſoviam aſportabant. Vix autem Maſoviam modo ingreſſis, Pruſſi magna militum manu cervici eorum impingentes, tanta eos clade, trium nimirum dierum affecerunt, ut pauciſſimi in Maſoviam reverſi ſint. His peractis, Enſiferi quidem nonnulla adhuc cum Prutenis diſcrimina habuere, nunquam tamen ad priores rurſus vires pervenere; ita ut paulo poſthac, ex voluntate Magiſtri Livonenſis, Dobrinum relinquerent, Livoniamque repeterent.

Chriſtianus Pontificem adit, & auxilium contra Pruſſos petit.

§. XXXVIII. Maſovia ita à Barbaris vaſtata, CHRISTIANUS Pontificem, per amorem atque crucem JESU CHRISTI, Salvatoris, obſecravit, ut fidelibus auxilium contra infideles præſtaret, eamque ſibi rem non minoris haberet, quam Terræ Sanctæ expugnationem; Pruſſis enim æque ac Saracenis, Chriſtianæ fidei aſſeclas perſequentibus, imo in viſcera usque Eccleſiæ ſævientibus.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Nec tamen & CHRISTIANI, Episcopi, arma spiritualia fuisse frustranea, donationes quorundam Prussiæ districtuum, à quibusdam *Supanis Prussicis* sacra Baptismatis unda expiatis, factæ testantur. Inter quos præcipue eminebant WARPODA & SVAVABUNO, qui Romam cum Episcopo petentes coram Pontifice ibidem, terras suas, WARPODA nempe terram *de Lausania*, & SVAVABUNO terram *Lobaviensem*, in perpetuum CHRISTIANO donavere, idque ab INNOCENTIO III. Pontifice confirmari voluerunt, teste *Lengnichio*. x) Quæ etiam Terræ & districtus hodierno adhuc tempore, Diœcesi Culmensi incorporatæ manent.

Warpoda & Svavabuno, Nobiles Prussi, Christiano terras suas donant.

§. XL. INNOCENTIO III. interea mortuo, HONORIUS III. Successor, crucem contra Prussos prædicari jussit. CONRADUS item Masoviæ Dux, ac Proceres Poloniæ, multa CHRISTIANO Episcopo donavere prædia, bonaque, ut & totam Culmensem, Malymnoviensem, Radzinensem, aliosque tractus, jure perpetuo concessere. y) Copiis interea ad hanc Expeditionem Cruciatam (Creutz-Zug s. Creutz-Fahrt) in Prussiam missis, intra annum ad internecionem fere à Prussis Masoviam rursus ferro & flammis vastantibus deletis, reliquiæ infectis rebus in Patriam revenere.

Crux contra Prussos prædicatur.

§. XLI.

x) D. Lengnichs/ Poln. Bibliotheck/ pag. 317. in notis. it. Diplomata & Confirmationes harum donationum, T. I. Actor. Boruss. p. 259. seqq. annexa.

y) Vid. Acta Borussica, T. I. p. 61. 260. & sparsim. ut & Leibnitzii Codicem Juris Gentium Diplomaticum.

Episcopus & Conrad9 Ordinem Teutonicum in auxilium contra Prussos vocant.

§. XLI. Cum itaque neque in his præsidii quicquam invenissent, CONRADUS Dux & CHRISTIANUS Episcopus, alia petere auxilia coacti fuere. Unanimi igitur consensu, ORDINEM TEUTONICUM S. MARIÆ in *Hierusalem*, contra Saracenos in *Terra Sancta*, anno 1191. institutum & à COELESTINO, Papa confirmatum z) elegerunt, ac missis quibusdam ad Supremum Ordinis Magistrum, HERMANNUM à SALTZA, legatis, eum in Prussiam invitarunt. Qui quidem accepto nuncio (nescio qua ratione) auxilium primo denegavit, consultis autem postea Imperatore, Pontifice & ordinis fratribus, duos ex illis, CONRADUM nempe à LANDSBERG, & OTTONEM à SALEIDEN, cum octodecim equitibus ad CONRADUM Ducem & CHRISTIANUM Episcopum, ut de Pactis convenirent, misit.

Hi advenientes Pacta ineunt.

§. XLII. Hi advenientes ab AGASIA, Ducis CONRADI (qui profectus erat) conjuge, humanissime excipiebantur. Post reditum vero CONRADI & Episcopi, Legati hi de Pactis tractare cœperunt, eaque etiam paulo post unanimi consensu & Ducis & Episcopi & Masoviæ Magnatum concluserunt. Quæ facta sunt juxta *litteras* Cruciferis *datas*, anno 1228. quod & testatur *Chronicon Vetus*, **der Lande Preussen** / alias *Samilianum* dictum, (& in Bibl. Gym. Elb. publ. adhuc MSCt. adservatum) p. 7. seqq. In Pactis hisce CONRADUS Cruciferis totam Culmensem Terram, cum omnibus ad- & pertinentiis, ad primam sedem & propugnaculum, jure perpetuo concessit ac donavit. Quod

z) Hartknoch, Alt und Neu Preussen/ P. II. cap. I.

Quod CHRISTIANUS Episcopus non solum confirmavit, sed & Decimis ex Territorio Culmensi provenientibus auxit. a)

§. XLIII. Confecto itaque Contractu & Pactis, inter CONRADUM Ducem, CHRISTIANUM Episcopum & Cruciferos, noluit Magister eorum, HERMANNUS à SALTZA, amplius feriari; sed omnibus viribus annisus est, ut promissioni Masoviæ & Episcopalium bonorum defendendorum, Prussiæque Barbaris eripiendæ, factæ responderet, ac expectationi de se suisque conceptæ abunde satisfaceret. HERMANNUM itaque de BALCKE, s. BALCKONEM, primum Prussiæ Provincialem creatum, multis cum copiis, initium expeditionis faciendæ causa, in Prussiam misit, adscitis ei in auxilium, Fr. DIETERICO de BEHRENHEIM, Marschalco; Fr. CONRADO de TUTELE, Commendatore; Fr. HENRICO de BERGEN, *Thuringo*, Commendatore domestico; Fr. POPPONE ab OSTERNA, Hospitalario; ut & HENRICO de WITTEKENDORFF; BERNHARDO de CATZENELNBOGEN; OTTONE de QVERENFURT; Fratribus aliisque. b)

Quib9 confectis, Magister eorum, Hermann. de Balck, Provincialem, cum copiis in Prussiam mittit.

§. XLIV. His Masoviam ingredientibus, HERMANNUS de BALCKE, Provincialis, cum CONRADO Duce & CHRISTIANO Episcopo, nova adhuc ao. 1230. in *Cruswitz* sancivit constituitque Pacta, quibus & omnia, quæ posthæc de personis vel bonis Barbarorum captivatione, deprædatione, extorsione, occu-

Qui novis adhuc Pactis sancitis, Prussos invadunt, eosque vincunt.

E

a) Vid. Acta Boruss. ubi Donationes, cessationes ac confirmationes hæ, T. I. pag. 394. seqq. legi possunt.

b) Vid. Luc. David, Chron. Pruss. MSCt. lib. 2.

occupatione, vel ſubjugatione mobilium ſive immobilium, terrarum & aquarum, atque omnium in eis contentorum, adipiſcerentur vel occuparent, jure integro & æterno, cum omnium hæredum ac Magnatum conſenſu & expreſſa voluntate, illis donarunt. Quam adhuc donationem CHRISTIANUS Epiſcopus, translatione donatorum ſibi à CONRADO aliisque diſtrictuum, in Cruciferos, ſingulari Diplomate auxit & confirmavit. c) Pactis his confectis, ac ſigillis ſubſcriptionibusque communitis, Provincialis de BALCKE, *Vogelſangum* munitionem ædificavit, è qua rapaces Pruſſos magna jactura repulit, poſtea etiam in univerſam Pruſſiam, ope Germanorum Principum incurſionem fecit, ſed quinquaginta tribus annis integris vix eam occupare, Pruſſosque ad Chriſtianæ fidei ſacra amplectenda, niſi certis ſub conditionibus ac multis conceſſis libertatibus, redigere potuit. Et

Tantæ molis erat, Pruthenam vincere Gentem.

Hic itaque Ordinis Teutonici in Pruſſiam adventus, hoc eorum poteſtatis initium, ſed etiam interitus & internecionis ejus origo. Quam exiguo interim ii nitantur talo, qui cum Poloniæ Scriptoribus, CONRADUM Cruciferis Terram Culmenſem in feudum dediſſe, aſſerunt, ut occupata Pruſſia ad Maſoviam rediret, & ut Cruciferi omnia, quæ à Barbaris occuparent, æquo quorundam arbitrorum judicio, cum eo partirentur, d) ex antedictis facile unusquisque perſpiciet, ſimulque nullum tam Polonis, quam Romanis & Germanis in Pruſſiam fuiſſe jus animadvertere, & priora inde ac ſequentia illuſtrare poterit.

§. XLV.

c) Pacta hæc, Obligationes, Ceſſiones, Diplomata, Donationes, T. I. II. III. Actor. Boruſſ. ſparſim legi poſſunt, ut & alia ad hæc ſpectantia.

d) Cromerus, lib. 8. de Orign. & Rebus geſtis Polonorum.

§. XLV. Formam enim Regiminis ſi attendamus, neque in Ordinem ipſum, neque in incolas abſoluta fuit penes Magiſtrum poteſtas. Hic enim ſine expreſſo totius Ordinis Commendatorum ac Fratrum conſilio & conſenſu facere aut concludere nihil potuit. Si bella annuncianda, fœdera comprobanda, pax facienda erant; Magiſter adſcitis etiam Italiæ, Germaniæ & Livoniæ Provincialibus, omnibusque Ordinis Commendatoribus ac Fratribus, Conventum prius indicare, illisque congregatis, tunc demum Capitulum, (Tagfahrt) in quo omnia diſcuterentur vel approbarentur, celebrare illi licebat. e) Magiſtro enim nec in Germaniam aliasque Regiones propria voluntate proficiſci, nec Privilegia concedere, nec conceſſa confirmare, nec etiam pecuniam præter centum *Bizantos* alicui mutuo dare, liberum erat, ſed hæc omnia ex totius Ordinis voluntate & arbitrio fieri, legibus cautum erat. f)

Forma Regiminis Ordinis in Pruſſia. Abſolutam Magiſter in Ordinem poteſtatem non habuit.

§. XLVI. *Nec in incolas* abſoluta Magiſtro poteſtas, ſed valde adſtricta. A primo quippe Cruciferorum in Pruſſiam ingreſſu, varia Privilegia Pruſſis fuere conceſſa, quibus poteſtas Magiſtri & Ordinis limitata fuit. Supervacaneum eſſet, omnia Civitatum & Ordinum ſingula recenſere Privilegia, cum certum ſit, plurimos illis fere abundaſſe. Eminet inter illa præſertim *Privilegium*

Nec Ordo etiam in incolas, ſed multis Pruſſorum immunitatibus limitatam.

e) Vid. Conſvetud. Ordinis, n. 2. MSCt. it. Schütz, Preußische Chron. fol. 157. it. Waiſſelii Chronica Preußischer/ Liefländischer und Curischer Geschichte/ fol. 172.

f) Vid. Leges Godofr. de Hohenloh, in Cod. MSCt. Regiomont. fol. 78. it. Conſvetud. Ord. n. 10. ſeqq. it. Leges Ludov. ab Erlichshauſen, in Cod. MSCt. Regiom. fol. 114. &c.

vilegium Culmense, ab HERMANNO de SALTZA, Magistro Generali, & HERMANNO de BALCKE, Magistro Prussiæ Provinciali, anno 1233. concessum, & à Fr. EBERHARDO, dicto de SAYNE, *Præceptore Domus S. Mariæ Teutonicorum, per Alemanniam, & Vices-Gerente Magistri Generalis per Livoniam & Prussiam*, ao. 1251. renovatum, g) quo absoluti sunt Prussi ab omnibus Vectigalibus pendendis, item ab omnibus collectis injustis, aliisque exactionibus indebitis; h. v. *Absolvimus totam terram prædictam ab omni prorsus telonii exactione*, quod D. *Joh. Casp. Venator*, Ordinis Teutonici Diaconus, tanti æstimat, ut hæc nec Clericis nostro tempore facile concedi, nec etiam in vigore antiquo conservari, credat. h) Et non minoris etiam Privilegium istud Prussis Neophytis, anno 1249. septimo Idus Februarii, ab JACOBO, Archidiacono Leodinensi, ex mandato Pontificis, cum expressa Ordinis voluntate datum i) habendum est.

Statuum Prussiæ Authoritas.

§. XLVII. Alias adhuc & multas immunitates incolis Prussiæ tum fuisse donatas, historiarum testantur monumenta. Conventus speciales Civitatibus & Nobilibus Prussiæ, etiam insciis Magistro & Cruciferis celebrare licitum erat. In his de bono publico sociatim consulebatur, decreta, quæ & sine Ordinis consensu valitura erant, edebantur, ac propria voluntate & authoritate tributa aliaque exigebantur. Judicia quod

g) Vid. Jura Fundamentalia Terrarum Pruss. p. 5. seqq. ao. 1733. Gedani 4to edita.

h) D. Joh. Casp. Venator, Historischer Bericht vom Marianisch-Teutschen Ritter-Orden und ihrem Wappen/ 4to, c. fig.

i) Joh. Leonis, Historia Prussiæ, Lib. II. p. 86. Edit. Brunsb.

quod attinet, magnas in illis prærogativas Civitates habuere, ita ut ſumma omnium rerum inſtantia penes urbem Culmam, poſtea autem in unaquaque Civitate penes Magiſtratum eſſet, donec tandem appellationes ad commune conſilium, des Raths von Landen und Städten/ (de quo paulo poſt) minime vero ad Magiſtrum vel Cruciferos ſolos, unanimi totius populi conſenſu ſuſcipiebantur. k) Et quasdam etiam Pruſſiæ Civitates *Jura Majeſtatis*, ut e. g. *Jus monetam cudendi*, *Jus vitæ & necis*, &c. quæ alias Supremo ſolum Magiſtratui vindicantur, exercuiſſe, & adhuc dum exercere, Annales & quotidiana teſtantur experientia.

Novum Conſilium Prutheni-cum inſtituitur.

§. XLVIII. Creſcente autem interea Ordinis inſolentia, cum Privilegiis Pruſſorum derogare Cruciferi cœpiſſent, multæ exinde ortæ ſunt turbæ; his Jura ſua in Pruſſiam prætendentibus, illis autem Privilegia ſua ſarta tectaque conſervare conantibus. Donec tandem anno 1414. conſtitutum eſt, ne Magiſter cum Præceptoribus ſ. Commendatoribus (qui germanice Gebiethiger vocabantur) haberent poteſtatem, quidvis pro lubitu ſtatuendi, ſed ut in rebus gravioris momenti conſiliarios ſibi adjungerent, quatuor ſcilicet Fratres Ordinis, decem ex Nobilitate potentiori, item ex Culmenſi, Thorunienſi, Elbingenſi, Regiomontana & Dantiſcana, binos ex unaquaque Conſiliarios, ſine quibus nihil in Juribus Majeſtatis exercendis ſuſciperent, uti refert *Schützius* l) aliique; quamvis *Grunovius* tunc ſolum, quando tributa erant exigenda, convocatos

 catos

k) Schütz, Preußiſche Chron. lib. 9. fol. 443.
l) Idem, ibidem, fol. 108.

catos fuisse velit. Deinde 1430. in conventu Elbingensi, à Magistro, Prælatis, Nobilitate & Civitatibus constitutum est, ut in Consilium Prussicum coirent, Magister, sex Præceptores s. Commendatores Ordinis, sex Prælati, sex Provinciales; (hi vocabantur der Rath vom Lande/) & sex ex Civitatibus Majoribus, (hi vero der Rath von Städten/) in genere der Rath von Landen und Städten;) sine quibus nihil graviorum negotiorum pacis & belli tempore suscipi posset.

Cruciferor. potestas in Prussos limitata, non absoluta.

§. XLIX. Hæc Prussiæ sub Cruciferis facies usque ad annum 1454. è qua aperte patet, Cruciferos quidem per integra bina secula Prussiæ imperasse, nullam tamen in illam potestatem habuisse absolutam; sed imperium modo limitatum, & legibus quasi ac Privilegiis Prussorum obstrictam. Quanquam certum sit, Cruciferos non raro his immunitatibus reclamasse; nullo jure eas Prussis competere, asserentes, quod testatur *Schützius in Chronico suo Prussico* passim.

Jus Imperii & Pontificis in Prussiam, ratione Cruciferor. nullum est.

§. L. Quod verò Jus Imperii in Prussiam, ratione Cruciferorum nonnulli prætendunt, nullius id est momenti: Cruciferi enim quamvis Cæsari propter bona ab illis in Germania ac Italia possessa, juramentum fidelitatis, vulgo den Vasallen-Eid/ præstiterint, nullum tamen in Prussia Cæsaris agnoscebatur imperium, ut ex Controversiis inter Ordinem & Status Prussiæ coram Imperatore, ratione *ligæ* à Prussis contra tyrannidem Cruciferorum initæ, clarissime patet. m) Neque Jus Pontificis ullum est. Nam Ordinem quidem Pontifici spiritualiter subjectum esse, est, quod con-

m) Schütz, Chron. Pruss. l. 4. fol. 146.

conceditur duabus manibus; Pontifex enim non solum in Ordinem, sed & Prussiæ Episcopos & totum Clerum mandata exegit, ut e. g. cum HENRICUS à RICHTENBERG, Ordinis Magister, Episcopum tunc Sambiensem, DIETERICUM de CUBA, fame interfecisset, SIXTUS IV. Papa magnas Ordini intendit minas, eumque adeo excommunicationis fulmine percussit, h. v. *Deleatur pessima illa nigra Crux; maledictus enim est Ordo, ubi Laicus regit super Clerum.* n)

§. LI. Nostra jam aggrediamur tempora, & Prussiam nunc etiam sub Serenissimorum Poloniæ Regum imperio, suis adhuc vivere legibus, suis libertatibus demonstrabimus. Coacti enim per tyrannidem Cruciferorum Prussi, ac ineffabilibus molestiis gravati, alium sibi anno 1454. quæsivere Dominum, CASIMIRUM IV. nempe JAGELLONIDEM, Poloniæ Regem. Initio quidem Ligam modo, sub Magistro tum temporis, PAULO de RUSDORFF, contra vim Cruciferorum, ope ac Præside JOANNE à BAYSEN, splendidissimo illo Patriæ Ornamento & Tutore, inierunt; sed cessantibus nondum oneribus, & facta apud Imperatorem & Pontificem ligæ excommunicatione, obedientiam Magistro tum temporis, LUDOV. ab ERLICHSHAUSEN, ac universo Cruciferorum Ordini renunciarunt, & ad Polonici Regni transierunt castra.

Prussi Cruciferis, ob tyrannidem obedientiam renunciant, & ad Regni Polon. transeunt castra.

§. LII. In initio quidem in animo habuisse legimus, peculiarem condere Rempublicam, quam cives regerent. Verum viribus diffisis, ac impares se Cruciferis

Quia Reip. institutio viribus majus videbatur opus.

n) Waisselius, Chronica Preußischer/ Liefländischer und Curischer Geschichte/ fol. 124.

feris credentibus, tutiora eligere placuit. Scindebantur aliquantiſper inter Reges Daniæ, Poloniæ & Bohemiæ ſtudia, donec omnes in Poloniam conſentirent, quod Gens hæc finitima vetus odium in Ordinem, etiam poſt confectam pacem, inter præcordia tacite aleret. Notandum tamen, Pruſſos ad Regem Bohemiæ ſervaſſe ſibi aditum, ſi forte CASIMIRUS IV. delatum Regimen aut reſpueret, aut aliisquam inter Ordines conventum erat, modis adire mallet.

Caſimirus IV. Polon. Rex Pruſſos in fidem recipit, ſalvis tamen Privilegiis.

§. LIII. Miſſi ergo Cracoviam Oratores, (quorum præcipuus JOANNES a BAYSEN erat,) qui perficerent, in quæ univerſi conſenſerant, jamque aliquot dies præterlapſi, nec certi quid ex Aula Regia reſciſcere licebat; impatientes itaque moræ legati, cogitare ſe Bohemiam ingreſſurosque propediem iter, niſi de voluntate Regiæ Majeſtatis conſtiterit; palam loquebantur. Libera vox tentatum hactenus opus abſolvit, flexitque CASIMIRUM, ut, cum Legatorum poſtulatis annuiſſet, imperium ſuſciperet. Ita Boruſſi in poteſtatem Regis Poloniæ, certis tamen ſub conditionibus venerunt. Singulæ in Privilegio Incorporationis (Deditionis potius) vulgo dicto exprimuntur; quod, ſi rem nomine ſuo appellare velis, improprie Privilegium audit, cum *Pactum* potius ſit, de quo antequam capeſſeret imperium, inter Regem & Pruthenos convenit. Patet ex eodem, quibus modis regi voluerint Prutheni. Modi hi formam Regiminis Pruthenici abſolvunt, de qua, ut paulo fuſius agam, argumenti poſtulare videtur conditio. Dignus proinde labor, qui rite ſuſcipiatur, cum etiam memoria antiquorum jurium oblitterata videatur.

§. LIV.

§ LIV. Plerique Extraneorum Provinciam nostram veluti in tres Palatinatus divisam regionem, quæ à reliqua Polonia nomine tantum differat, contemplantur. Errant bona fide, quoniam mediis destituuntur, quibus de veritate edoceantur, exteriorque species, ac alia, quæ olim & nostris diebus accidere, animum in errore obfirmant. Nec Poloni recto tramite incedunt, & licet nonnulli veritatem videant, sunt tamen, qui affectu abrepti, in id unice incumbunt, ut Regibus nobis cæteroquin longe Indulgentissimis persvadeant: *Nihil sibi peculiare Pruthenos, sed omnia cum Polonis communia habere; Provinciam Regno ita invisceratam esse, ut, quæ placuerint leges, sine murmure accipere teneantur.* Et illi, qui nobiscum sub eodem cœlo nati, licet fando perceperint, esse Pruthenis sua jura, suam libertatem, veram tamen ejus conditionem plerique, proh dolor! & quod nefas est dicere, plane ignorant. Hinc evenit, ut, quoties avita Privilegia verbis impetantur, nostrates eadem, non prout decet, propugnent, si vero factis eneruentur, plane sileant, quoniam prima vice nec libertati contraria, nec Patriæ damnosa videntur, & tum demum de injuria quærantur, quando civium crumenæ sentiunt, connivendo esse peccatum.

Errant, qui Prussiam Polonorum legibus vivere autumant.

§. LV. Principii instar, ex quo cætera deducam, pono, Prussiam, cui Serenissimi Poloniæ Reges imperant, cum Polonis, præter Regem, nil commune habere, & cum Regno perpetuo fœdere conjunctam esse, cæterum peculiarem constituere Rempublicam. Hæc constans opinio Majorum; hoc clypeo tuti, adversariorum tela sine vulnere excipiebant. Refert *Schützius*

Prussi enim peculiarem formant Rempublic. & cum Polon præter Regem, nil commune habent.

dignum posteritatis testimonium. o) *Incorporatam esse Provinciam Regno*, ajebat Palatinus tum temporis Marieburgensis, NICOLAUS à BAYSEN, hoc ita interpretamur, habere sua Jura Poloniam, habere suas immunitates Prussiam, ita ut suis Poloni, suis itidem Prutheni vivant legibus, ne tamen à fœdere, quo innexi resileant. Et ipsi tunc, qui in Comitiis Coronationis Regis HENRICI VALESII aderant Prutheni, Regem ita allocuti: *Majores nostri*, ajunt, *animo bene deliberato ad inclytum hoc Poloniæ Regnum, libera deditione, & sua sponte, nulla vi, nullis armis, aut externo metu coacti, accesserunt, certis interpositis pactis & conditionibus, ut Regno quidem Poloniæ incorporati, peculiarem tamen & separatam haberent Rempublicam, suisque Juribus & consvetudinibus, cum quibus ad hoc Poloniæ Regnum accesserunt, libere & sine alicujus impedimento uterentur.* p) Quod & ipsum deditionis Pactum satis superque testatur. q)

Quæ de his notanda veniant.

§. LVI. Ex his tria notare lubet: Primo, habuisse sua Jura Prussiam, antequam ad Regnum Poloniæ accederet, eademque sibi servasse. Deinde honorum, jurium, libertatum & prærogativarum Regni Poloniæ participem factam. Tertio, novis donatam Privilegiis, quæ sigillatim recensentur.

§. LVII.

o) Schütz, Chron. Pruss. L. IX. fol. 386.

p) Vid. Arnoldi Dilgeri, Ged. Dissertat. de Unionis, qua Poloniæ jungitur Prussia, indole, p. 1. §. 1.

q) Vid. Jura Fundamentalia Terrar. Pruss. pag. 12. seqq. 1733. 4to Gedani edita.

§. LVII. Inde ſequitur, Unionem cum Regno Poloniæ Jura Provinciæ non ſuſtuliſſe, quin potius roboraſſe, neque Pruſſiam aliter ad uſum prærogativarum Regni Poloniæ admiſſam, niſi in quantum ſuis haud derogarent. His limitibus æterna utriusque Gentis conjunctio circumſcribitur, quos aliqui eousque turbare conati ſunt, ut, uti ſupra jam diximus, ſolo relicto nomine Poloniam in Pruſſia conſtituerent.

Unio Pruſſiæ cum Polonia, Jura Provinciæ non ſuſtulit ſed potius roboravit.

§. LVIII. Minime ad horum ingenium D. CASIMIRUS IV. noſtram ordinavit Rempublicam. Ipſe enim priſtinam adminiſtrandi formam aliquatenus ſervaturus, Provinciæ Gubernatorem præfecit, cui quatuor Palatinos, indigenas omnes, junxit, qui adhibitis Pruſſiæ Conſiliariis, Palatinis, nempe Culmenſi, Elbingenſi, Regiomontano & Pomerelliæ, r) tribus Caſtellanis, Culmenſi, Elbingenſi & Gedanenſi, quibus additi erant & Conſiliarii ex Civitatibus Majoribus, ita ut in Senatu Pruſſico ſeptem ſuffragia Nobilitas, totidemque Civitates haberent, s) ut & tribus Succamerariis, quos Poloni limitum appellant Judices, quibus cum CASIMIRUS anno 1468. æque ac duobus cum Epiſcopis, Warmienſi nimirum & Culmenſi, Senatum Pruſſicum auxerat, t) publica negotia tractarent conficerentque: addito peculiari Sigillo (quod GEORG. DAN. SEYLER, Gymn. Elb. Rector, in Diſſertatione: *De Gubernatoris in Pruſſia Occidentali,*

Caſimirus Conſilium Pruſſicum & Gubernatorem Provinciæ inſtituit.

 Anti-

r) Cromerus, de Origin. & geſt. Pol. lib. 27. ab initio. it. Neugebauer, Hiſt. Pol. lib. 6. pag. 387. it. Schütz, Chron. Pruſſ. lib. 5. fol. 203.

s) Schütz, Chron. Pruſſ. fol. 106.

t) Idem, lib. 7. fol. 333-336.

Antiquitate, Munere, Juribus & Abrogatione, §. 13. ex Originali in Curia Elbingensi, pulchre delineavit) cum inscriptione: *S. Gubernatoris terrarum Prussiæ*, †.

Joannes & Stiborius à Baysen primi Prussiæ Gubernatores.

§. LIX. Et primus, cui id honoris contigit, JOANNES à BAYSEN fuit, Arragoniæ & Hispaniæ ab Saracenorum jugo Liberator, Vir acri consilio, summa fide & in rebus maximi momenti gerendis promptissimus, imo fœderis Pruthenici Præses ipsiusque defectionis Dux & Antesignanus, qui summam hanc Generalis totius Prussiæ Gubernatoris dignitatem magna laude ab anno 1454. ad finem usque vitæ suæ 1460. strenue sustinuit; Successoremque nactus est STIBORIUM à BAYSEN, fratrem natu minorem, u) qui utut Palatinus Elbingensis anno 1461. hunc honoris gradum consequutus, Provinciæ gubernacula haud minori, dum vixit, fama tenuit. Duos hos tantummodo Pro-Reges s. Gubernatores Prussia habuit. Hic vero, quando demum abrogatus fuerit ipsaque adeo Vicariatus hujus dignitas desierit, magna apud Annalium Prussicorum Scriptores est dissensio. Etenim *Dlugossus*, w) *Cromerus*, x) *Bielski*, y) & cum iis *Schützius* z) quoque unanimi consensu asserunt, D. CASIMIRUM, anno 1467. sublato Gubernatoris titulo pariter ac Palatinatu Elbingensi, STI-

u) Corrigendus itaque Hartknochius, qui Dissert. XIX. de Republ. Veter. Prussor. §. 20. perperam eum Johannem nominat.

w) Dlugossus, Lib. XIII. Hist. Pol. p. 403. Edit. Lips.

x) Cromerus, de Orig. & gest. Pol. lib. XXVII. & ex eo Neugebauer, Hist. Pol. L. V. p. 381.

y) Bielski, Kronicka Polska, p. 444.

z) Schütz, L. VII. fol. 333.

STIBORIUM à BAYSEN primum Mariæburgenſem Palatinum creaſſe. Quibus autem Conventuum Annales & D. *Lengnichius* plane repugnant, invictis rationibus comprobantes: STIBORIUM hunc BAYSENUM, ad annum usque 1480. emortualem ſuum, Pruſſiæ Gubernatorem fuiſſe. a)

His demortuis, Rex Amb. Pampowski Gubernatorem nominavit, ſed renitentib9 Pruſſis Provinciæ Gubernac. ad Warmiæ Præſules pervenerunt.

§ LX. Mortuo STIBORIO, Pruſſiæ Ordines de vidua hac ſparta ſæpe quidem ſolliciti fuere; ſed fruſtraneo conatu, vices interim (quantum ad Conventus publicos attinebat) Palatinis, modo Mariæburgenſi, modo Culmenſi, ad A. usque 1503. gerentibus. Sequenti vero anno Rex ALEXANDER I. Thorunii primum, poſt Mariæburgi, de novo Gubernatore flagitatus, AMBROSIUM PAMPOWSKI, Palatinum Sieradienſem, Pruſſiæ Gubernatorem denominavit, quem tamen, utut à D. SIGISMUNDO I. Rege anno 1509. confirmatum, eo, quod neque indigena, nec Ordinum conſenſu inſtitutus eſſet, Pruſſi recipere conſtanter recuſarunt. Quo factum, ut Terrarum Pruſſiæ Præſidium & Provinciæ gubernacula tandem ad Warmiæ Præſules, qui illis & noſtro adhuc tempore magna cum laude perfunguntur, devolverentur. b)

Sigillum Gubernat. Pruſſiæ Civitati Elbingenſi traditur, ut & norma Regiminis à D. Caſimiro inſtituta.

§. LXI. Sigillum ſupra memoratum Gubernatorium, mortuo STIBORIO à BAYSEN, Pruthenì fratri ejus, NICOLAO à BAYSEN, tradiderant, quod eum Gubernatorem mallent. Sed renitente Rege, & ipſo NICOLAO poſtea defuncto, GEORGIUS à BAYSEN illud an. demum 1503.

a) D. Lengnich, Diſſertat. de Senatu Pruſſiæ, §. 8. 9. conf. 18.
b) Idem, l. c. §. 18 - 22.

Consiliariis Terrarum reddidit, qui id deinceps à Civitate Elbingensi servari voluerunt, uti Conventuum annales testantur: Consiliarii ab Ordinibus lecti, Gubernatore Palatinisque in eorum numerum receptis. Penes hos, absente Principe, Majestas & imperium, nisi quando è re videretur, universam Nobilitatem minoresque Civitates convocare. Iidem, qui sub Equitibus Teutonicis Conventus; idem contribuendi modus; eadem Judiciorum forma; hoc saltem discrimine, ut cum olim Magister coram, Rex, quod in Polonia degebat, plerumque per legatos ageret, ipsique Proceres nonnunquam Regi missis Oratoribus publicam salutem commendarent. Nulla adeundi Regni Comitia necessitas, nulla consiliorum cum Polonis communio, nisi pro ferendo, quod ex Pacto debebatur, Prussiæ auxilio. Ita utraque Gens sub eodem Principe perenni fœdere coaluerat, ut neutra relictis patriis moribus in alterius leges transiret. c)

Jus Indigenatus.

§. LXII. Inter alia, quæ Prussos à Polonis separant, præcipuum est, quod in Deditionis Pacto continetur: JUS INDIGENATUS, quo vacantes in Prussia Capitaneatus & dignitates solis in Prussia natis & lingvæ Prussicæ peritis conferri debent. Possem quidem, si necesse esset, multos eorum, qui licet gente Poloni, in Prussia tamen tum Capitaneatus, tum alia munera obtinuerunt, adducere, quod quidem læsum sæpe, minime tamen abrogatum Jus nostrum testatur. Cum illud potius D. AUGUSTUS II. Rex, singulari Di-

c) Schütz, Preußische Chronicke/ Lib. V. it. Lengnichii Forma Regim. Prussiæ.

Diplomate 1699. ut & feliciter hodie imperans Rex AUGUSTUS III. 1734. Divorum Anteceſſorum exemplis inſiſtens, confirmaverit. d) In Polonia etiam Pruſſis bona terreſtria emere, poſſidere, ut & dignitates & munera adire liberum eſt, ſed neutiquam Polonis id in Pruſſia contingit, niſi prius JUS avitum INDIGENATUS Pruthenici magnis ſumptibus, vel maximis in Pruſſiam meritis acquiſiverint. Ultimum & an. 1712. *Illuſtriſſ.* Dn. JOANNI CHRISTOPHORO in Słupow SZEMBECK, ſupremo tum Regni Cancellario, nunc Epiſcopo Warmienſi & Sambienſi, S. R. I. Principi, ac Pruſſiæ Præſidi, (quem nuperrime d. 17. Mart. hujus anni 1740. pie ac ſancte demortuum, Patria ob laudes arduas præſtantesque, quas ipſa intuetur æternitas, & quæ nullum peritura per ævum, ob immortalia in Religionem, Jura atque libertates merita, prudentiam ſagaciſſimam difficillima negotia expediendi conſilioque nixam, animum in adverſis æque ac ſecundis firmiſſimum, ac juſtitiam ſuum cuique tribuentem, ſummo mœrore, triſtitia ac lacrymis luget) ob extantiſſima & maxima in eccleſiam DEI & has Pruſſiæ terras merita contigit, quod Provincia noſtra optime agi de Juribus ſuis confideret, ſi eorum tutela non extraneo, ſed Civi concrederetur.

§. LXIII. Exiguntur in Polonia telonia, quo onere ne unquam Pruſſia premeretur, in Pacto Deditionis proſpectum eſt. Hanc immunitatem novo Laudo, in Conventu Mariæb. 4. 1713. roborarunt Ordines, omnimodo

Pruſſia à Vectigalibꝰ libera.

d) Vid. Pacta Conventa Regis Auguſti III. à D. Lengnichio, c. notis, fol. Lipſ. edita, Artic. 39.

modo volentes: *ut in futurum unicuique Incolarum harum terrarum liberum sit commercium, absque ulla præpeditione & teloniorum exactione, & ut ad nulla alia, nisi quæ in finibus Regni antiquitus pendi solebant, obligarentur, vigore Pacti Deditionis.* Hinc quoties nova exigi cœperunt, provacare ad vetera Jura Ordines, eorundemque observationem enixissime petere. Ut ex quærelis 1674. in Comitiis Electionis JOANNIS III. SOBIESKI allatis aperte patet. Inprimis Vectigalia ad Diboviam & Fordanum gravia Nostratibus visa, de quibus sæpe & tempore Interregni, post obitum JOANNIS III. 1696. quæstos, Acta publica testantur. Et cum magnum illud consilium, quod An. 1710. Varsaviæ habitum est, telonium ad Fordanum iterum decerneret, injunctum est Nuntiis 1712. *ut in Comitiis, pro omni posse, operam sedulo navent, quo telonium illud tollatur & aboleatur.* Quod & 1733. in Comitiis Mariæb. rursus singulari Laudo roboratum est, e) ac quorum abrogationem etiam Sereniss. Rex AUGUSTUS III. 1734. in Pactis Conventis, à *Lengnichio* editis, *Art.* 40. sancte pollicitus est.

Comitia & modus contribuendi Prussorum peculiares, ut & de Thesaurar. eorum.

§. LXIV. Generales Conventus celebrant Prussi, & tunc demum Nuntios ad Regni Comitia mittunt. Qui Conventus Comitia etiam appellantur, quamvis Poloni mallent Comitiola; intercedentibus tamen Prussis, & à Germanis, **General-Land-Tage** s. **Tage-Fahrten**/ quæ particulares adhuc Conventus s. **Particulaire Land-Tage**/ in quovis Palatinatu & Districtu præcedunt. Ubi & certo tempore & loco confluere

e) Vid. Schultzii, Historiam Interregni Novissimi, & Comitior. in Prussia Polon. 1733. celebratorum, p. 33. 34.

fluere convocatos, de rebus ad Provinciam pertinentibus, & de litteris Regiis per Legatum traditis deliberare, eis respondere, unanimi consensu per lauda, (ut loquuntur) s. Constituta expedire deliberata & finire scimus. f) Singularis etiam Prussis contribuendi modus: Polonos enim in Comitiis, Prussos contra non nisi in Conventibus suis Generalibus publicam pecuniam sciscere notatur. Præterea habent Prussi peculiares, aliosque ac Poloni, contribuendi modos, qui in laudis, ut vocantur, Constitutionum describi solent. Quare non tantum sciscendæ, sed & modificandæ contributionis præsentes ex Prussia in Comitiis Nuntii suis integrum semper servant. Decreta in Generali Conventu pecunia non Regni, sed Prussiæ Thesaurario traditur, ex quo Provincia nostra semper habuit, qui huic muneri præesset, & qui sub Ordine Teutonico *Trapiarius*, Treßler s. Trisorer/ nominabatur. Inter Jura, quæ ei competunt, non infimum est, ut nemini, quam Ordinibus Prussiæ, rationem accepti vel expensi reddere teneatur. g)

Prussi Generali bellica expeditione non ligantur.

§. LXV. Nec Prussi ad generalem bellicam expeditionem cum Nobilitate Polonica, vulgo *Pospolite Ruszenie*, der Aufboth des Adels/ NB. extra fines suos sunt adstricti. Solent enim Poloni non solum pecunia, sed & viris laborantem adjuvare Rempublicam, quoties Rex, urgente necessitate, uni-

G versam

f) Vid. plur. Willenbergii, s. potius Lengnichii, Dissert. de Prussorum Comitiis, p. 1. seqq.

g) De hoc, vid. plur. Joh. Constant. Ferber, Ged. Dissert. de Muneris Thesaurarii in Prussia Occidentali, Juribus, Antiquitate & Prærogativis, 1721. Ged. habita.

versam Nobilitatem ad expeditionem bellicam convocat. Prussi vero, qui beneficio Privilegii Culmensis tempore Cruciferorum, extra fines Provinciæ suæ in bellum proficisci haud tenebantur; hanc immunitatem sub Serenissimorum Poloniæ Regum imperio illibatam sibi etiam servarunt. h) Quod autem expeditionem Generalem intra fluvios Vistulam, Ossam & Drewniczam, tanquam Prussiæ fines limites, attinet, nunquam se subduxerunt Nostrates, si quando eam publica flagitaret securitas.

Privilegia & immunitates Prussiæ Civitatum.

§. LXVI. Civitates & eorum incolæ multis etiam & magni sane momenti gaudent libertatibus & privilegiis, quorum non minimum est istud 1538. à SIGISMUNDO I. concessum: *Civibus Bona Terrestria, & Nobilibus Bona Civilia liberum est deinceps emere, ita tamen, ut ad paria onera utrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet Cives, ratione bonorum terrestrium, omnia Nobilitatis onera æquis passibus ferant.* Quod Juris Polonis, excepto Magistratu Cracoviensi & Wildensi non contigit. i) Item Civibus facilis in Prussia, ad officia & dignitates terrestres, Canonicatus, imo etiam Infulas est aditus, in Polonia vero fere nullus. Quorum exemplis annales fere abundant. k) Quæ omnia *Martinus Cromerus* breviter enarrat sequentibus: *Prussi itidem & Poloni, sacro & profano Ordine, Nobilitate ac plebe, distingvuntur. Sed paulo meliore est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum Nobilitate jure & iisdem legibus utitur, prærogativis*

h) Vid. Jura Prussiæ fundamentalia, p. 20. seqq.
i) Hartknoch, Respublica Polonica, l. 2. c. 5. n. 18.
k) Idem, Alt und Neues Preussen/ l. II. cap. VIII. p. 641.

rogativis modo quibusdam inferior, per quas tamen Plebeji, neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus & Magistratibus, neque à Sacerdotiis, neque à Consilio publico arcentur. Nec Nobilitas modesta & frugalis eos dedignatur.

Leges Civiles Prussiæ peculiares.

§. LXVII. Habet & Prussia Leges, ad quas litigantium controversiæ definiuntur, peculiares: Nobilitas JUS, ut vocatur, TERRESTRE, quod 1598. Constitutione Regni firmatum est, l) & sequenti anno 1599. cura Succamerarii Culmensis, MATTHIÆ à KONOPAT, ac Thoruniensis Præconsulis, HENRICI à STROBAND, Thorunii primo prodiit. m) Civitates pleræque CULMENSE, quod vocatur TERRESTRE, exceptis Civitatibus ELBINGENSI, BRUNSBERGENSI & FRAUENBURGENSI, quæ ab incunabulis suis in hunc usque diem JURIS retinent LUBECENSIS usum.

Quid circa Regimen Pruthenic. tempore Interregni observandum.

§. LXVIII. Non alia, quam vivente Rege fuit, tempore Interregni inter Prussiam Poloniamque unio, nulla in Provincia nostra ARCHIEPISCOPI GNESNENSIS & Regni Primatis authoritas, sed quam ille in Polonia Lithuaniaque gerit personam, in Prussia Terrarum Præses induit. Hic Ordines convocat; hic Conventibus locum tempusque dicit; hic capita deliberandi proponit. Nec fœdus, *Kaptur* vulgo dictum, quod Poloni ineunt, Prussiam afficit; verum Ordines pro conservanda publica tranquillitate suas leges promulgant. Cætera ita fiunt, ut in Republica capite suo orbata solent.

l) Vid. Constitut. Regni 1598. Artic. Prawá Prusk. Korrectúrá.

m) Vid. Editionem hujus Juris Terrestris, Gedanensem, de anno 1736. in præfatione.

UnioLublinensis veterem Prussiæ statum mutavit.

§. LXIX. Hæc Prussiæ norma Regiminis, ante DECRETUM & UNIONEM LUBLINENSEM, de qua quid mutaverit, paucis adhuc nunc mihi dicendum est. Poterat perennitatem sperare vetus Prussorum Respublica, si quod bene sapienterque constituerant Majores, integrum servasset posteritas. At cum Pactum Deditionis posthaberetur, ac contra antiqua instituta nova postularentur Ordinum Decreta, alia Regiminis successit facies, Jurisque Publici enata est diversitas. Mutata ita quidem est Respublica, minime tamen eversa, neque adeo destituitur legibus suis Provincia, ut alienis regatur.

Non vero evertit.

§. LXX. Habet normam adhuc, ad quam res suas componit Prussia, habet jura, quibus, quicquid ex prisca libertate superest, innititur. Falluntur & fallunt, qui Provinciam ad conditionem Palatinatus Poloniæ redigentes, omnia ad amussim Constitutionum morumque Regni exigunt. Aliud postulat, quæ Prussiam Poloniæ junxit Unio, aliud fides data receptaque, quam neque SIGISMUNDI AUGUSTI, intercedentibus Prussis anno 1569. in Comitiis Lublinensibus, promulgatum Decretum, neque adversariorum conatus irritam reddere potuerunt. Præcipua, quæ mutata sunt: Unio Consilii Prussici cum Polonico, ac Nuntiorum Prussicorum cum Polonicis; ut & in Judiciis Nobilitatis ultima instantia, quæ prius penes Consilium fuit Pruthenicum, nunc ad Tribunal Petricoviense delata, ac ab ipsa Nobilitate accepta. Ex Civitatibus enim, uti antea, ad Regem solummodo provocari potest.

§. LXXI. Quod itaque Prussi Regni Comitia adeunt, quod Episcopi, Palatini & Castellani in Senatu Polonico, Equestris Ordinis Ablegati, in Conclavi Nuntiorum sedent, quod denique cum Regni Ordinibus in commune consulunt, id *Decreto Lublinensi* debetur. Sunt tamen plura, quæ priscum morem referunt. Non omnes enim, qui in Prussia Ordines audiunt, Regni Ordinibus accensentur. Succamerarii n) enim & Civitates, tum majores, tum minores, o) neque in Senatu, neque in conclavi Nuntiorum locum habent, sed sua prærogativa nec nisi in Prussia & inter Prussos gaudent. Dantur ergo in Prussia Ordines, quorum alii simul Regni, alii tantum Provinciæ Ordines sunt, quod de nullo Palatinatu Polonico asseri potest.

Quid Unio Lublinensis effecerit.

§. LXXII. Qui Nobilitatis nomine ad Comitia proficiscuntur, non unius Palatinatus, sed totius Provinciæ Nuntii audiunt, mandatoque Generali, quod totam Prussiam respicit, instruuntur. Qui mos ex illo tempore, quod Lublinense Decretum antecessit, ad nostram usque ætatem servatur. Et licet olim per aliquot annorum spatium interruptus, restitutus tamen, quoniam Majores crederent, hoc se medio priscæ libertatis reliquias tueri posse. Inde non mittuntur Nuntii, quoties Generalis Conventus Ante-Comitialis irritus fuerit, ac nefas habetur, si quis ex particulari Conventu, ac unius Palatinatus mandato instructus

Nuntii ex Prussia, generali mandato, & ex generali Conventu, ad Comitia Regni mittuntur.

n) Loquor de iis, quatenus sunt pars Consilii Pruthenici.

o) Hæ minores Civitates, nulla quidem nostris temporibus vota habent, sed solo Nobilitatis odio & invidia eo redacti sunt, cum Vota eis, ex Privilegiis eorum, omnino competant.

ſtructus Comitia adeat. Teſtantur annales, cum in Comitiis, anno 1593. Nuntii ex Palatinatu Culmenſi ad mandata ſui Palatinatus provocarent, graviter id iis Palatinum Culmenſem exprobraſſe, eosque adegiſſe, ut ſe ad Generalem inſtructionem componerent. p) Cum anno vigeſimo ſuperioris ſeculi Nuntii ex particularibus Conventibus, particulari Palatinatuum mandato inſtructi, ad Comitia irent, Civitates majores ſolenni contradictione coram Actis civilibus oppidi Radzini ſ. Rheden/ interceſſerunt. Et 1670. quod generalis Conventus Ante-Comitialis irritus fuiſſet, Nuntiis ex Palatinatibus Pruſſiæ in Comitiis activitatem negatam invenimus. Quod & jam olim, anno 1625. contigerat, & poſtea adhuc contigit.

Nobilitas Pruſſica ad tribunal Petricovienſe provocat, Civitates non item.

§. LXXIII. Quod Nobilitatem Pruthenam, quæ ſe exemplo Polonicæ Tribunali Petricovienſi ſubmiſit, audit, hæc conjunctio anno 1585. facta eſt, quo nimirum anno Equeſtris Pruſſorum Ordo ad Tribunal Petricovienſe acceſſit, certis tamen ſub conditionibus, quarum non poſtremæ ſunt, ut Pruſſis ſecundum leges ſuas receptasque conſvetudines Jus dicatur, iisque integrum ſit, ſi quando è re videatur, à Tribunali ad priſcum inſtantiarum Ordinem reverti. q) Quod STEPHANUS I. Rex ſingulari ſcripto ratum habuit, & SIGISMUNDUS III. anno 1589. Conſtitutione Regni roboravit. r) Civitates vero quod attinet, illæ in Comitiis Varſavienſibus anno 1585.

Regem

p) Vid. Lengnichs, Hiſt. Pruſſ. T. IV. p. 155.
q) Idem, l. c. Tom. III. p. 452.
r) Vid. Volumen Conſtitution. Regni, p. 514.

Regem humillime orarunt: *ut penes vetera Privilegia, Terrarumque Conſtitutiones, & receptam Judiciorum formam clementiſſime conſervarentur.* Quod cum Rex indulgeret, pronunciaretque, Civitates nullius alterius, quam Regiæ Majeſtatis cognitioni ſubeſſe vel poſſe, vel debere, publico Laudo in Conventu Generali Thorunienſi, anno 1585. cautum eſt: *Inductam à Nobilitate novitatem, Civitatibus in ſuis Juribus, Privilegiis, Immunitatibus ac Conſvetudinibus, nullis temporibus præjudicioſam vel noxiam eſſe debere.* Manſit ergo ultima Civitatum inſtantia, coram S. R. Majeſtate, nec aliter, niſi ad ejus Judicia, evocationes provocationesque legitime fiunt. s) Unde & Comitiorum Grodnenſium anni 1726. Conſtitutiones, *Art. Trybunal glowny koronny, §. á jáko*, lege publica cautum eſt: *Evocationes Civitatum ad Tribunal intercidunt, & partes ad forum competens, ſub nullitate Decretorum remitti volunt.*

§. LXXIV. Ex his, quæ jam dixi, abunde patere ſpero: Primo Pruſſiam antiquiſſimis temporibus, & vel ab origine ſua, liberam Rempublicam, neque antiquis Poloniæ Regibus, niſi ex parte & ad tempus ſaltem, nec Cruciferis ipſis, licet victoribus, niſi ex pacto, nunquam vero aut Imperio Romano aut Pontifici fuiſſe ſubjectam, multo minus tributariam. Deinde ſi normam Regiminis ad Jura, ut vocantur, fundamentalia exegeris, quæ eapropter in medium attulimus, Epilogus.

s) Lengnichii Diſſertat. de hodierna Reipublicæ Pruthenæ facie, pag. 114.

t) Conferri omnino hic meretur Scriptum, quod ſub tit. Immunitas Civitatum Pruſſiæ à Jurisdictione Tribunal. Petricov. 1718. prodiit.

limus, nihil cum Polonis præter Regem, commune habere, nec Reges Sereniſſimos ex præſcripto eorundem Jurium quicquam de rebus, quæ ad Provinciam reſpiciunt, ſine Ordinum conſenſu conſtituere poſſe. Mutavit quidem Unio Lublinenſis aliquantiſper veterem Pruſſiæ ſtatum, non tamen evertit. Contigiſſet poſterius, ſi omnia ad amuſſim Decreti peracta fuiſſent, ſed, quæ DEI & Sereniſſimorum Poloniæ Regum indulgentia eſt, Vivit ſuis adhuc legibus, ſua avita adhuc libertate Pruſſia: colit Poloniam, quod ei æterno fœdere juncta, parique zelo opes & conſilia in commune confert, quo bene conſtituta à D. CASIMIRO compages perennitatem conſequatur. Optandum etiam, ut eadem communis Patriæ Jura, quæ in promptu ſunt, Civium cordi tenacius adhæreant, ne, quod Majores multo ſangvine ac facultatum ſuarum diſpendio acquiſivere, turpi ſucceſſorum ignavia amittatur. Vivat! Floreat Patria! Liceat ei, liceat mihi, liceat omnibus ejusdem incolis, donec fractus labatur orbis, Lechici Orbis adorare Solem!

TANTUM.

